

Bacheloroppgave

VPL05 Vernepleie

Hvem skal hjelpe meg etter gjennomført
rusbehandling

Steffen Hauge Riksvold

Totalt antall sider inkludert forsiden: 68

Molde, 30.05.2013

Obligatorisk egenerklæring/gruppeerklæring

Den enkelte student er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler, retningslinjer for bruk av disse og regler om kildebruk. Erklæringen skal bevisstgjøre studentene på deres ansvar og hvilke konsekvenser fusk kan medføre. Manglende erklæring fritar ikke studentene fra sitt ansvar.

Du/ dere fyller ut erklæringen ved å klikke i ruten til høyre for den enkelte del 1-6:		
1.	Jeg/vi erklærer herved at min/vår besvarelse er mitt/vårt eget arbeid, og at jeg/vi ikke har brukt andre kilder eller har mottatt annen hjelp enn det som er nevnt i besvarelsen.	☒
2.	Jeg/vi erklærer videre at denne besvarelsen: <ul style="list-style-type: none">• ikke har vært brukt til annen eksamen ved annen avdeling/universitet/høgskole innenlands eller utenlands.• ikke refererer til andres arbeid uten at det er oppgitt.• ikke refererer til eget tidligere arbeid uten at det er oppgitt.• har alle referansene oppgitt i litteraturlisten.• ikke er en kopi, duplikat eller avskrift av andres arbeid eller besvarelse.	☒
3.	Jeg/vi er kjent med at brudd på ovennevnte er å <u>betrakte som fusk</u> og kan medføre annullering av eksamen og utestengelse fra universiteter og høgskoler i Norge, jf. Universitets- og høgskoleloven §§4-7 og 4-8 og Forskrift om eksamen §§14 og 15.	☒
4.	Jeg/vi er kjent med at alle innleverte oppgaver kan bli plagiatkontrollert i Ephorus, se Retningslinjer for elektronisk innlevering og publisering av studiepoenggivende studentoppgaver	☒
5.	Jeg/vi er kjent med at høgskolen vil behandle alle saker hvor det forligger mistanke om fusk etter høgskolens retningslinjer for behandling av saker om fusk	☒
6.	Jeg/vi har satt oss inn i regler og retningslinjer i bruk av kilder og referanser på biblioteket sine nettsider	☒

Publiseringsavtale

Studiepoeng:

Veileder: Nils Bekkevold

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven, §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

ja nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

ja nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?

ja nei

Er oppgaven unntatt offentlighet?

ja nei

(inneholder taushetsbelagt informasjon. Jfr. Offl. §13/Fvl. §13)

Dato: 24.05.2013

Antall ord: 12000

Forord

Jeg lever i rus,
alt er så fantastisk.
Så kom nedturen,
og bunnen av alt det vonde.

Alt gjør vondt,
jeg klarer ikke mer.
På jakt etter mer av det gode,
Jeg vandrer gate opp, vandrer
gate ned.

Jeg klarer ikke se.
Hvor er jeg, jeg kjenner meg
ikke selv igjen lenger.
Er jeg blitt borte, jeg føler meg ensom.

Jeg vil ikke mer.
Jeg tenker, jeg gråter
jeg lengter.
Jeg gjør hva som helst.
Jeg vil ikke lide mer, jeg sitter fast,
som lim.

Jeg ønsker, jeg trenger,
Hungrer etter frihet.
Jeg vil ha hjelp, må ha det nå.

Er det for sent, har min klokke stoppet.
Jeg trekker den opp igjen, jeg føler meg varm.
Jeg føler meg ønsket og elsket.

Jeg fant meg selv igjen, jeg er glad.

Aldri mer skal jeg ha.

Skrevet av Steffen Hauge Riksvold, etter gjennomført praksis i rusbehandling.

Sammendrag

Innhold

1.0	Innledning	1
1.1	Bakgrunn med valg av tema og begrunnelse	1
1.2	Hvorfor temaet er relevant for yrkesgruppa	3
2.0	Problemstilling	4
2.1	Avgrensing	4
2.2	Definisjon av begreper i problemstillingen	6
3.0	Min forforståelse	8
4.0	Metode	10
4.1	Systematisk litteratursøk	11
4.2	Kildekritikk	14
4.3	Behandling av utvalgt litteratur	15
5.0	Teori	16
5.1	Ettervern	16
5.2	Rett til ettervern	24
5.3	Fra den offentlige omsorgen til en selvstendig livsstil	26
6.0	Resultater etter gjennomført ettervern	30
6.1	Undersøkelse	30
6.2	Ungdoms fortellinger om ettervern	31
6.3	Ungdommens refleksjoner rundt å være selvstendig	35
7.0	Drøfting	37
8.0	Konklusjon	47
9.0	Litteraturliste	48
10.0	Vedlegg 1	52
11.0	Vedlegg 2	61

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn med valg av tema og begrunnelse

Temaet for denne oppgaven er rusbehandling, jeg har rettet fokuset mot er ettervernet som kommer etter ferdig gjennomført behandling. Har ettervernet noe effekt, fungerer det for ungdom etter gjennomført behandling.

Bakgrunnen for valg av tema, er fordi jeg først og fremst er oppvokst med en far som jobber innenfor politiet. Oppgavene hans er å jobbe målrettet mot bekjempelse av salg, kjøp og bruk av narkotika.

På bakgrunn av dette har jeg sett en liten del av hva rus (narkotika som hasj, amfetamin, kokain og LSD samt alkohol) kan gjøre med et menneske. Hva som enkelte ganger kan være årsaken til at mennesker begynner med rusmidler, og hva de forskjellige rusmidler fører med seg av smerte og slit både for personen selv, familie, venner og andre.

Jeg har sett på nært hold hvordan miljøet kan være med på å dra mennesker inn i bruk av rusmidler.

Jeg har og sett mennesker komme ut av rusavhengigheten og tilbake i samfunnet som velfungerende mennesker. Jeg har også sett den andre siden av det, de som ikke klarer å komme seg tilbake til et "normalt" liv. Definisjonen av et "normalt" liv, blir i dette tilfellet målt ut fra hvordan gjennomsnittspersonen har det i Norge.

SSB (Statistisk Sentralbyrå) har satt opp noen parameter angående hva dem definerer som gode levekår for mennesker i Norge.

Jeg har brukt denne undersøkelsen til å definere hva et "normalt" liv er for et menneske i Norge.

Undersøkelsen som SSB utfører, er den samme hvert år som det står skrevet på SSB.no. Undersøkelsen tar for seg fire viktige begreper som er sentrale punkter som tar plass i dagliglivet vårt:

1. Bolig
2. Økonomi

3. Helse

4. Arbeid.

(Viser til vedlegg 1, som inneholder statistikker på temaene).

Siste år på vernepleieren har vi en fordypningspraksis, hvor jeg valgte rusbehandling. Her fikk jeg jobbe tett innpå mennesker som har slitt i mange år med rus, og mange av dem helt siden dem var i begynnelsen av tenåra. Jeg deltok i flere terapeutiske behandlingsmetoder som ble brukt i behandlingen, og dette fikk meg til å tenke på vanskelighetsgraden av å opprettholde rusfriheten etter endt behandling. Må man ha hjelp til dette, eller klare man det på egenhånd? Dette har fått meg til å tenke på viktigheten av ettervern for mennesker som har vært i behandling.

1.2 Hvorfor temaet er relevant for yrkesgruppa

I rammeplanen til vernepleier utdanninga i Molde beskrives formålet med vernepleierutdanningen slik:

”Formålet med vernepleierutdanninga er å utdanne brukerorienterte og reflekterte yrkesutøvere som er kvalifiserte for å utføre miljøarbeid, habiliterings- og rehabiliteringsarbeid sammen med mennesker med fysiske, psykiske og/eller sosiale funksjonsvansker som ønsker og har bruk for slike tjenester” (Rammeplan 2010:4).

Videre står det også i rammeplanen at en vernepleier kan jobbe med barn, ungdom, voksne og eldre som har, eller står i fare for å utvikle funksjonsvansker av fysiske, psykiske eller sosial karakter.

Arbeidsoppgaver er ikke knyttet til bestemte brukergrupper. Med kombinasjonen av å være både en helse- og sosialfaglig utdanning har vernepleieren kvalifikasjoner for å arbeide i forhold til personer med aldersdement, psykiske lidelser, rusproblemer (Rammeplan 2010:3).

Temaet jeg har valgt mener jeg har stor relevans i forhold til vernepleieryrket.

En vernepleier kan bidra til å hjelpe mennesker med rusproblemer i flere sammenhenger, et eksempel er rusbehandling hvor det jobbes målrettet for at brukerne skal få et rusfritt liv.

Ett annet eksempel er ettervern, hvor vernepleieren kan være med på oppfølging av mennesker etter de har gjennomgått behandling.

Formålet med denne oppgaven er å undersøke om ettervern er viktig, og i tillegg øke forståelsen og rette fokuset mot hva ettervernet kan bety for et menneske etter gjennomført rusbehandling.

2.0 Problemstilling

Tema: *Rusbehandling.*

Problemstilling: *Er ettervern nødvendig for ungdom etter gjennomført rusbehandling?*

2.1 Avgrensing

Temaet mitt er rusbehandling, det er et stort forskningsområde og her kunne jeg valgt å se på eksempelvis metodikk, langtidsbehandling kontra poliklinisk behandling osv. men jeg har valgt å fokusere oppgaven min rundt ettervernet.

Ettervern finnes for eksempel i behandling av mennesker innen psykiatri, barnevernet og rus. Jeg har valgt å avgrense oppgaven min mot unge rusmisbrukere etter ferdig gjennomgått behandling.

Jeg vil se på effekten av ettervernet, om det er nødvendig for at ungdommen skal klare å finne tilbake til et "normalt" liv.

Når jeg sier normalt, så henviser jeg til avsnittet i innledningen hvor jeg har hentet informasjon fra SSB.

Jeg kommer til å belyse hva et ettervern kan bety og oppleves for ungdom, og dette vil jeg gjøre ved å sitere fra ungdom som har gjennomført ettervern.

Når personen kommer ut av rusbehandling, hva er det da ettervernet kan gjøre for at ungdommen kan klare livets utfordringer, som det å få seg et sted å bo, få arbeid, få orden på økonomien og opprettholde en god helse.

Jeg velger å ha fokus rettet mot ungdom, fordi de har hele livet foran seg. Et liv som burde være fylt med glede og sorg av den gode arten som gjør at vi vokser både psykisk og fysisk. Der vi blir møtt med utfordringer som skal gjøre oss i stand til å leve et selvstendig liv. Mye av dette kan falle bort på grunn av et liv sammen med rus, og de utfordringene som følger med dette. I min fordypningspraksis bevitnet og hørte jeg på historier fra ungdom som fortalte at de havnet i rusens hender allerede fra en alder av 12 år, fram til dags dato og i en eks alder av 22 år.

Det er mye ungdommen kan ha gått glipp av i løpet av de årene de har vært i rus, jeg tenker da på vanlige ting som vi finner i en helt normal hverdag. Vaske klær, ta vare på egen helse, betale regninger, finne seg venner og ta vare på dem, finne seg egen bolig m.m. Hvilken betydning vil et ettervern da ha for ungdommen etter ferdig gjennomført rusbehandling.

Dette blir det jeg skal prøve å få fram i denne oppgaven.

2.2 Definisjon av begreper i problemstillingen

Definisjon av ettervern:

”systematisk oppfølgingstiltak for en gruppe av personer som har gjennomgått en eller annen form for spesialisert behandling for et rusproblem. Siktemålet er å lette tilpasning til et normalt samfunnsliv”(Høgskolen i Østfold. Arbeidsrapport 2003:3)

Det store norske leksikonet definerer ettervern slik. Denne definisjonen omfatter ettervern generelt, ikke bare rus.

Ettervern, behandling, støtte og kontroll for klienter etter utskrivning fra institusjon. Siktemålet er å lette tilpasningen til et normalt samfunnsliv og hindre tilbakefall. Ettervern drives for løslatte fra fengsler, for utskrevne fra institusjoner for barn- og ungdom, for rusmiddelmisbrukere og for pasienter som har vært innlagt i psykiatriske institusjoner. Ettervern kan bestå i støtte og hjelp med personlige problemer og sosiale vanskeligheter. Ettervern for pasienter utskrevet fra psykiatriske institusjoner vil også inneholde elementer av fortsatt behandling og oppfølging (Store Norske Leksikon 2005-2007).

Disse definisjonene dekker betydningen av, og hva som skjer i et ettervern.

Definisjon av ungdom:

Denne definisjonen har jeg hentet fra en artikkel, skrevet av Lars Roar Frøyland og hentet på regjeringen.no.

Hva det vil si å være ungdom er til en viss grad flytende, og heller ikke nødvendigvis bestemt av alder (Barne- og likestillingsdepartementet 2009: 86). Mandatet til Ungdommens maktutredning gjenspeiler også dette, hvor aldersspennet for ungdomsbefolkningen defineres til å være fra 12 til 26 år(Frøyland 2011).

Definisjon av rusbehandling:

Å være i behandling for rusavhengighet innebærer at man frivillig eller ved tvang, befinner seg i en situasjon der man skal få hjelp til å komme ut av avhengigheten. Rusbehandlingen i Norge består av ulike offentlige og private behandlingsmodeller (eksempelvis kollektiv, terapeutiske samfunn, m.m.). Disse modellene kaller vi gjerne institusjoner som driver heldøgnsbehandling over lengre tid, men fokus på mulig endring i og rundt den rusavhengige (Paulsby 2009:8).

Med rusbehandling mener jeg døgnbehandling i institusjon. Det er i forhold til disse tilbudene at ettervern er aktuelt. Poliklinisk behandling i nærmiljø er ofte synonymt med ettervern.

3.0 Min forforståelse

Forforståelse er personlig og bygges opp gjennom livet ditt på grunn av ting som din omgang med familie, forskjellige venner og lærere i løpet av skoletiden og bøker du har lest. Hva du forstår, henger altså sammen med din erfaring. Og dine erfaringer forandrer seg hele tiden, derfor kan også din forforståelse endre seg. Din forforståelse har du alltid med deg, og den virker inn på hva du ser etter, hvordan du ser eller hører, og på hvordan du oppfatter og beskriver en situasjon (Bie 2010:62).

Som Bie forklarer i definisjonen sin, så forandres forforståelsen seg hele tiden på bakgrunn av erfaringer og opplevelser man gjør. Så min forforståelse i forhold til dette temaet går tilbake til jeg var i min ungdom og bodde hjemme hos min far. Hvor jeg ble fortalt hva rusen kunne gjøre med meg, og at det ville gå ut over familien, venner og generelt de menneskene rundt meg.

Media har vært med på å forme min forforståelse gjennom dokumentarer om rus, som jeg har sett veldig mye av på internett og litt på tv. Aviser jeg har lest, nyheter samt rusrelaterte filmer.

Videre har jeg jobbet litt i psykiatrien i Bærum, hvor jeg jobbet på en dobbeltdiagnose avdeling. Dette gav meg ny innsikt og nye erfaringer og opplevelser som jeg tok med meg. Dette gikk mer ut på at jeg ble klar over at det fantes noe som het ettervern og i grove trekk fikk forklart hva det innebar, at det var en form for hjelp som kom i etterkant av behandling. At det kunne gjelde mennesker i alle aldre, både for kvinner og menn. Samtidig som jeg jobber daglig med mennesker med psykiske utfordringer sammen med rus.

Jeg har nå snart gått tre år på vernepleierutdanningen som har løftet min forforståelse i forhold til rus og ettervern. Her har jeg blant annet jobbet med temaet i grupper hvor vi har løst forskjellige oppgaver. Jeg har også hatt min fordypningspraksis 11 uker på et behandlingssenter for mennesker med rusavhengighet. Her jobbet jeg aktivt med forskjellige terapeutiske metoder i grupper sammen med beboerne. Jeg hadde også samtaler med flere av de ansatte angående ettervern og hvordan det fungerte der.

Min forforståelse av ettervern er at det fungerer, og er høyst nødvendig for at mennesker, i mitt tilfelle ungdommer skal kunne integreres og inkluderes tilbake til det norske samfunn som velfungerende mennesker.

Denne forforståelsen kan påvirke for eksempel mitt valg i litteraturen jeg velger til oppgaven min. Det kan også gå ut over tolkningene mine.

Jeg har et positivt syn på ettervern, og dette kan resultere i at jeg velge bort uttalelser og forskningsresultater av negativ art.

4.0 Metode

Tranøy definerer “metode i Olav Dalland (2010) “Metode og oppgaveskriving for studenter”.

“En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder” (Dalland 2010:83).

Videre skriver Dalland, “at metoden er redskapet vårt i møte med det vi vil undersøke. Metoden hjelper oss til å samle inn data, det vil si den informasjonen vi trenger i undersøkelsen vår”.

I forhold til tema, problemstilling og rammene for bacheloroppgaven, mener jeg at metoden som passer best til denne oppgaven vil være litteraturstudie.

Gjennom denne metoden vil jeg finne informasjonen jeg trenger, og det vil belyse ulike måter å se problemstillingen min på.

Det finnes både fordeler og ulemper med bruk av litteraturstudie som metode, fordelene med å bruke litteraturstudie som metode, er at jeg kan lese litteraturen flere ganger, og er det noe jeg ikke helt forstår kan jeg bare gå tilbake i litteraturen og lese det flere ganger. Metoden er også enkel for meg å håndtere, det skal ikke så mye til for å beherske dette på en slik måte at jeg gjør meg forstått i resultater jeg finner. Dette gjør at jeg kan tilegne meg kunnskapen og forståelsen jeg trenger for at sluttresultatet på oppgaven skal bli bra.

Ulempen ved å bruke metoden, kan være at det er veldig mye litteratur, slik at det kan bli utfordrende og finne rett litteratur i forhold til tema og problemstilling. Jeg skal skrive mye om lite, derfor er det viktig å velge rett litteratur slik at det blir lett samt interessant å lese.

Litteraturstudie består av:

1. Systematisk litteratursøk
2. Kildekritikk
3. Behandling av utvalgt litteratur.

Biblioteket på høyskolen i Gjøvik definerer litteraturstudie på følgende måte:

En dekkende granskning og tolkning av litteraturen som finnes på et bestemt område/om et bestemt tema (hig.no).

4.1 Systematisk litteratursøk

Gjennom litteratursøk har jeg ikke funnet så mye informasjon om ettervern i forhold til rusbehandling, men ettervern og barnevernet har jeg funnet mer om. Jeg kan sammenligne ettervernet i rusbehandling og ettervernet i barnevernet. Men mennesker i rusbehandling har en tilleggsbelastning i å holde seg rusfri.

Både i Norge og i land som Australia, Storbritannia og USA har denne prosessen delvis blitt tvunget fram av interesseorganisasjoner for barnevernsklinter. Dette har bidratt til utviklingen av en forskningsbasert kunnskapsbase om ettervern, som vi også kan dra nytte av i den videre utviklingen av ettervern i Norge (Bakketeig og Backe-Hansen 2008:44).

Det er skrevet mye om temaet jeg har valgt, og jeg kan ikke bruke alt. Jeg har derfor valgt ut noen av de mest sentrale i forhold til hvilke som passer best til min oppgave.

Innsamling av litteratur har jeg brukt mye tid på, og jeg har funnet mange artikler og skrifter ved bruk av Google.

Av de artiklene jeg har funnet har jeg valgt ut:

- Statistisk sentralbyrå, sist oppdatert 2013
- Hig.no, sist oppdatert 09.08.2012
- Universitetsforlaget.no, sist oppdatert 2001
- Ettervern.org, sist oppdatert 13.06.2011

På Google har jeg brukt søkeord på både norsk og engelsk:

Norsk:

- Ettervern og rus
- Ettervern
- Ettervern etter 1990
- Overgang fra rusbehandling til ettervern

- Ettervern etter behandling
- Ettervern og rusbehandling
- Rusbehandling og ettervern i Norge
- Ettervern i Norge
- Forskning, ettervern
- Overgangen til ettervern
- Ettervern, rusbehandling, departementet
- Ettervern, rusbehandling, vitenskapsartikler
- Ettervern, rusbehandling, forskning

Gjennom søk på ettervern.org, fant jeg ut at Jan Storø har skrevet en del om ettervern og i den forbindelse valgte jeg å finne mer ut hvem han er og om han har skrevet noe jeg kan ha nytte av i min oppgave.

Jeg har derfor blant annet brukt en artikkel av Jan Storø, siden han er kjent med ettervernet i barnevernet, og jeg ser på han som en pålitelig kilde i forhold til min problemstilling. Jan Storø er barnevernspedagog og cand.polit. Han arbeider som førstelektor ved barnevernspedagogutdanningen på Høgskolen i Oslo. Storø har tidligere publisert blant annet "På begge sider av atten. Om ungdom, barnevern og ettervern" (Universitetsforlaget 2001).

Han har skrevet blant annet bøker om "Miljøarbeid i barnevernet: Systematikk og refleksjon", og "Sosialpedagogisk praksis, det handler om hva du gjør".

Storø, har også skrevet flere artikler, jeg har valgt ut en jeg mener brukt litteratur jeg mener er relevant for min oppgave:

- Adsum, skrevet av Jan Storø (2012)

Engelsk:

- Aftercare
- Aftercare and intoxication
- Aftercare after treatment
- Aftercare treatment for substance abuse

Jeg har funnet mange amerikanske artikler angående ettervern etter behandling, og flere av dem har jeg brukt i oppgaven, blant annet:

- Sciencedirect, sist oppdatert april 2007
- Transformationstreatment, sist oppdatert 2013

Jeg har brukt Google til mange av mine søk, men jeg har også brukt BIBSYS. Jeg har også brukt litteraturbøker fra biblioteket og generelt fra vernepleierstudiet.

Jeg har gjennom litteratursøk tilegnet meg kunnskap som rundt emne, og som har gitt svar på problemstillingen min.

4.2 Kildekritikk

I forhold til kildene jeg bruker, da spesielt på internett er det viktig å være kritisk i forhold til validitet.

Dalland (2010) sier i sin bok “Metode og oppgaveskriving” at “validitet står for relevans og gyldighet. Det som måles, må ha relevans og være gyldig for det problemet som undersøkes”.

I denne oppgaven betyr det at litteraturen jeg har valgt belyser problemstillingen min.

Med andre ord, hvis jeg bruker usikre kilder kan det gå ut over holdbarheten i de fakta jeg finner, og som igjen kan påvirke tolkningene mine i en unøyaktig retning.

Alle kan hvis dem vil legge ut personlige og annet litteratur på nettet, og jeg har erfart før at det kan være krevende å finne litteratur fra en pålitelig kilde.

Kilder som jeg er usikker på har jeg forhøret meg om på biblioteket, med medstudenter og kontaktlærer.

Inklusjonskriterier:

Behandling av den litteraturen jeg finner, har jeg vært kritisk til. Det jeg har tatt hensyn til, er blant annet alder av det som har blitt lagt ut, men andre ord så har jeg valgt artikler som ikke er så gamle. Dette gjør det slik at de artiklene jeg velger følger med samfunnets utvikling. Hvis jeg hadde valgt en artikkel fra 1950 ville det kanskje være et avvik fra hvor samfunnet er i dag. Samfunnet og mennesker forandrer seg konstant med tiden.

Jeg har sett på forfatter, eks Jan Storø. Dette er en kjent forfatter som har opparbeidet seg pålitelighet i forhold til det han har som arbeidsfelt. Dette gjør det enklere for meg å velge han som kilde, og artiklene hans til min oppgave.

Jeg har sett på hvor artiklene jeg har funnet er utgitt, om det er en database/ hjemmeside av for eksempel Sirius (Statens Institutt for rusmisbrukere), som er en kjent side av statens institutt for rusmiddelforskning, og som jeg vil regne som en sikker kilde.

Jeg har prøvd å være så nøyaktig som mulig i min gjengivelse av litteratur, slik at det jeg skriver ikke viker bort fra den opprinnelige teksten. Jeg vil være så nøyaktig som mulig, ved å tydeliggjøre mine egne tolkninger, slik at det ikke kan misforståes eller blandes med litteraturen jeg har funnet. Dette vil jeg gjøre ved å dele inn hoveddelen i to deler, en teoridel og en drøfte del.

4.3 Behandling av utvalgt litteratur

Litteraturen jeg har funnet, har jeg lest igjennom og reflektert rundt i forhold til problemstillingen min. Jeg har også hørt med andre studenter og veileder om valg av teori. Jeg har også sammen med medstudenter drøftet litteraturen, og hvordan jeg har tolket den. Dette har hjulpet meg til å velge relevant litteratur, samtidig hjulpet meg til å finne ut om jeg har tolket det jeg har lest rett. Jeg mener dette har vært med på gjøre oppgaven min bedre.

5.0 Teori

5.1 Ettervern

Målet med ettervern er å sikre at overgangen fra behandling til en selvstendig tilværelse blir vellykket for mennesket. Et ettervern kan bidra til at personen lettere kan komme tilbake i samfunnet, og fungere som et “normalt” mennesket. Henviser til SSB sin undersøkelse i innledningen min, hvor sentrale temaer som etablering av bolig, økonomi, helse og arbeid er det som fokuset rettes mot.

Ettervern har lenge fått lite oppmerksomhet sammenlignet med andre deler av barnevernets virksomhet. I løpet av de siste par tiårene har imidlertid søkelyset i langt større grad blitt rettet mot ettervernet, så vel fra politikere og media som fra praktikere og forskere.

Ettervern kan ta mange forskjellige former og variere langs mange dimensjoner. Det varierer fra land til land hvor lenge ettervernsperioden varierer utover 18-årsalder og hvor stor grad av forpliktelse statlig eller lokale myndigheter har til å bistå tidligere barnevernsungdom (Bakketeig og Backe-Hansen 2008:44).

Ettervern, behandling og annen helsefaglig oppfølging etter utskrivning fra institusjon. Som regel er målet å støtte opp om en gradvis tilpasning og tilbakeføring til vanlig yrkesliv og en selvstendig hverdag. Systematisk ettervern er vanligst i forbindelse med behandling for psykisk sykdom og ved rusrelaterte tilstander, og kan omfatte både tradisjonell medisinsk behandling og oppfølging og mer støttepreget sosial virksomhet. Bruken av begrepet synes å være avtagende etter som de aktuelle tiltakene i det vesentlige omfattes av den individuelle plan som skal utarbeides for den enkelte pasient i slike situasjoner (Store Norske Leksikon 2013).

Det finnes mange forskjellige måter å utføre et ettervern for et menneske. Det finnes også mange måter å gripe problematikken til et menneske.

Ettervernet kan forekomme i flere former, og et eksempel på dette kan være NAV, hvor støtten kan bli gitt gjennom økonomi, planlegging, møter osv.

Integrering:

For å forstå hva ettervern er, har jeg sett på noen viktige begreper som inngår i arbeidet ettervernet utfører. Integrering er et begrep som er viktig for ungdommen som skal tilbake i samfunnet. Å føle seg integrert i samfunnet vårt er en viktig del av det å være menneske, det gjør at vi føler at vi er en del av noe større enn oss selv. Det kan være vanskelig å føle tilhørighet uten å være integrert. Det kan være vanskelig for en ungdom som har havnet utenfor samfunnet, og som kanskje ikke har vært der før, å prøve å fikse dette på egenhånd.

I de sammenheng som her behandles står integrering for en ideologisk motiverad målsetning. Begrepet integrering kan dessutom stå for ut utvecklingsprocesser som leder mot målet integration. Detta innebar en gemenskap der alla har sin naturliga tillhörighet och medansvar for att forma helheten. Integrasjon som mål ar darfor en konsekvens av en demokratisk manniskosyn. Alle har ratt till hel och full delaktighet. Eftersom alla ar lika varda kan heller ingen uteslutas eller avskiljas som umbarlig eller oonskad. (Tøssebro 2004:105).

Det blir ofte uttrykt bekymring for at enkeltpersoner, befolkningsgrupper eller miljøer ikke er «godt nok integrert». Den som sier dette har sannsynligvis et bilde av hvordan det helst burde være. Problemet er at det ikke finnes en enhetlig oppfatning eller definisjon av hva integrering betyr. Begrepet gir forskjellige assosiasjoner, og brukes i ulik mening. Den ene hoved betydningen er når integreringsbegrepet omtaler veien mot målet. Andre ganger snakker man om integrering som mål og resultat av en prosess. Hvis målene ikke er presise og etterprøvbare er det stor fare for at en snakker forbi hverandre (Regjeringen.no).

Like muligheter, rettigheter og plikter er viktige virkemidler for å skape det som blir omtalt som integrering. I denne forståelsen blir «integreringsgraden» gjerne målt i deltakelse for individer eller grupper: Er personene i lønnet arbeid? Hvordan kommer de ut på boligmarkedet? Deltar de i politiske valg? Søker de seg til høyere utdanning? Like muligheter til deltakelse, og fravær av rasisme og diskriminering, har ligget fast som politisk mål for flere regjeringer. (Regjeringen.no).

Inkludering:

Et annet begrep som er naturlig og ha med i etterverns-arbeid, og som kan være viktig for en vellykket overgang er inkludering. Inkludering er med på å skape tilrettelegging for deltagelse og i tillegg gi alle like muligheter til å lykkes i samfunnet. Inkludering kan hjelpe ungdommen til å delta på forskjellige aktiviteter som det er vanlig at ungdom er med på.

REGJERINGENS VISJON er at Norge skal være verdens mest inkluderende samfunn. Alle skal, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunn og arbeidsliv. Alle i Norge skal ha mulighet til å bruke sine evner i et lønnet arbeidsliv. Grupper som ikke får fotfeste i arbeidslivet, sliter mest med fattigdom. Mange ikke-vestlige innvandrere er ikke godt nok integrert i lokalsamfunn og arbeidsliv. Personer med nedsatt funksjonsevne har betydelig lavere arbeidsdeltakelse enn andre. Også personer med svak helse og sosiale problemer opplever utstøting fra eller manglende inkludering i arbeidslivet (Regjeringen.no).

I 2007 argumenterte Arbeids- og inkluderingsdepartementet for at integrering forutsetter at det legges til rette for at alle innbyggere i Norge behersker norsk og forstår og deltar i samfunnet på tvers av etniske skiller. Med dette understreker departementet at offentlige myndigheter har et ansvar for å legge til rette, og at alle innbyggerne har et eget ansvar for å tilegne seg nødvendig kompetanse. Inkludering går ut på «å fjerne barrierer for deltagelse og å skape like muligheter på alle samfunnsområder for alle individer og grupper». Ifølge departementet er inkludering «et bredere begrep enn integrering», og det er derfor «mulig å være integrert uten å være inkludert». Det skjer hvis en for eksempel behersker norsk, men likevel ikke får de jobbene en er kvalifisert for. (Brodtkorb og Rugkåsa 2009:235f).

Søder (1981) har foreslagit en ofta citerad distinktion mellan olika former av insatser for att åstadkomma integration. Om man æversetter den till inkludering – vilket innebær att man flyttar fokus från integreringsinsatsen till

inkluderingsstillingen – erholder man fire inkluderings typer: fysisk inkludering, funksjonell inkludering, sosial inkludering og samhallelig inkludering. Med fysisk inkludering menar jag då att manniskor har tilgang till samma arenor. Funksjonell inkludering står for at man utfør oppgifter tillsammans og delar resurser. Sosial inkludering innebær att man tar del i sosialt samspel og sociala natverk, og samhallelig inkludering står for att man har tilgang till samme resurser og rettigheter som andra, eksempelvis for at påverka sin situasjon, att man har en produktiv arbeidsroll og ingår i medborgerlig gemenskap med andra (Brodtkorb og Rugkåsa 2009:142).

Wolfensberg (2002), sier i boken til Gundersen og Moynahan (Nettverk og sosial kompetanse) at PAST bygger på prinsippet om normalisering og inkludering. Dette prinsippet innebærer at alle, uavhengig av funksjonsnivå skal levere under samme forhold som andre og ha tilgang til de samme mulighetene som andre. Dette prinsippet bygger på verdsetting av menneskers sosiale roller, det vil si mennesker som står i fare for å falle utenfor, må tildeles roller i samfunnet som øker sannsynligheten for at de blir respektert av andre og mottar sin rettfærdige andel av samfunnets ressurser (Gundersen og Moynahan 2006:148).

Rehabilitering:

Rusbehandling blir ofte kalt rehabilitering, dette betyr å trene opp igjen funksjoner som man har hatt tidligere. Dette er funksjoner som ungdom i kan ha mistet på grunn av mange år med andre prioriteringer, som for eksempel der rusen har stått sentralt. Dette kan ungdommen få hjelp til av ettervernet slik at sjansen for en vellykket overgang inn i det norske samfunnet.

Befolkningens behov for rehabilitering handler om at folk trenger å få råd, hjelp og målrettet, tverrfaglig oppfølging for å kunne fungere på en annen måte enn tidligere, eller for å hindre eller forsinke funksjonstap. De trenger bistand en periode for senere å kunne mestre oppgaver i hverdagen mest mulig på egen hånd. Rehabilitering vil kreve en betydelig innsats fra personen selv i en avgrenset periode. I rehabilitering er målet at personen skal kunne leve livet slik han eller hun ønsker ut fra forutsetningene de har etter en sykdom eller skade. (Bredland, Linge og Vik 2002: 18).

I norsk sammenheng er det ikke mulig å komme utenom den definisjonen som ble formulert i det vi omtaler som rehabiliteringsmeldingen, stortingsmeldingen Ansvar og meistring (St.meld. nr.21 (1998-99)). I ansvar og meistring forstås rehabilitering som tidsavgrensa, planlagte prosessar med klare mål og verkemiddel, der fleire aktørar samarbeider om å gi nødvendig assistanse til brukaren sin eiga innsats for å oppnå best mogeleg funksjons- og meistringsevne, sjølvstende og deltaking sosialt og i samfunnet (Solvang og Slettebø 2012:15f).

Habilitering:

Noen rusmisbrukere trenger ikke bare rehabilitering, men også habilitering.

Habilitering betyr å trene opp funksjoner som man ikke har hatt tidligere i livet. I dette tilfellet kan det bety at ungdom som har vært i rus livet, ikke har fått lært viktige funksjoner som de ellers ville gjort. Dette kan for eksempel være funksjoner som og regelmessig vaske seg, lage mat, mestre sosiale ferdigheter m.m. også kaldt ADL-ferdigheter (Aktiviteter i dagliglivet). Derfor er det veldig viktig for ettervernet å ha fokus mot habilitering, slik at det blir lettere for ungdommen og integreres tilbake i det norske samfunnet.

Habiliteringsarbeid er målrettet arbeid for å bygge opp å støtte funksjoner, samspill, ferdigheter og livskvaliteter hos mennesker med tidlig ervervede eller medfødte funksjonshemninger. Habilitering er i bred forstand knyttet til utvikling og opplæring som skal føre fram til likeverd og livskvalitet for samfunnets enkelte medlemmer. Habilitering skal bidra til en mest mulig selvstendig livssituasjon for den enkelte, både her og nå og i fremtiden. Dette innebærer at habilitering både retter seg mot den enkeltes ferdigheter og mot tilrettelegging av livssituasjonen. (Tellevik og Storliløkken 2003:1).

Habiliteringsarbeid med utgangspunkt i individuelle og samfunnsmessige føringer. Inkluderings-, integrerings- og samordningsperspektivene gir på hver sin måte føringer som er viktig for våre initiativ i forhold til funksjonshemmede. Når disse perspektivene møtes får vi et adekvat fokus på klientens behov. Først og fremst betyr det at klienten må ha tilgang på sine aktiviteter i kulturen. Målet er at mennesker som har behov for et habiliteringstilbud i så stor grad som mulig kan delta i samfunnets ordinære aktiviteter (Tellevik og Storliløkken 2003:7f).

Nettverk:

Nettverk er det siste begrepet jeg vil trekke inn som en viktig del av ettervernet og arbeidet som utføres av dem. Å opparbeide et sunt nettverk er en viktig del av å være et menneske, uavhengig av alder og kjønn. Dette er noe vi allerede fra veldig unge skaffes oss, igjennom alt vi gjør i det daglige i samfunnet vi alle skal være en del av. Å ha et sunt nettverk rundt seg i perioder i livet når ting virker vanskelig, er en stor støtte for ungdommen som trenger

støtte og hjelp. Et nettverk kan da være med på å opprettholde kursen mot et liv uten rus, og holde fokuset mot det som er sunt.

God kontakt men mennesker har en enorm betydning for vår livskvalitet og helse (Karnick 2005). Likevel har svært mange store problemer både med å knytte og opprettholde forbindelser.

Arnstein Finset (1996) definerer nettverk slik:

Et sosialt nettverk består av uformelle relasjoner mellom mennesker som samhandler mer eller mindre regelmessig med hverandre.

Denne definisjonen inneholder tre viktige egenskaper ved sosialt nettverk: det uformelle, relasjoner og samhandling (Dybvik 1998).

Hovedmålsettingen med nettverksarbeid er å kartlegge sider ved det eksisterende nettverk og styrke betingelsene for vedlikehold og utvikling (Gundersen og Moynahan 2006:25f).

5.2 Rett til ettervern

I Norge har vi ingen lovfestet rett til ettervern (Ettervern.org).

Vi har ikke noen lovfestet rett til ettervern i Norge. Dette har vært en sak som blant annet Landsforeningen for barnevernsbarn har kjempet for. Men det er viktig å få øye på de signalene departementet og statsråden gir. Barne-, likestillings- og inkluderingsminister Audun Lysbakken sa på pressekonferansen ved publiseringen av Barnevernpaneletes rapport i september 2011 at "Retten til ettervern er sentral". Selv om det ikke eksisterer en rett i juridisk forstand, gir altså statsråden et svært tydelig signal om hvor politikken er på dette området (Ettervern.org).

Det skjedde en lovendring på dette, som trådte i kraft 1. juli 2009. Det forklares på ettervern.org, at endringen som ble gjort var relativt liten.

§ 1-3. Hvem loven gjelder for.

Tiltak som omhandlet i denne lov kan treffes overfor barn under 18 år.

Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har fylt 23 år. Jf. likevel § 4-24 tredje ledd. Opphør av tiltak ved fylte 18 år og avslag på søknad om tiltak etter fylte 18 år skal regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. § 4-1.

I kortversjon kan vi si at det som her er bestemt, er at dersom barneverntjenesten ikke ønsker å gi en ungdom etterverntiltak etter fylte 18 år må barneverntjenesten begrunne sitt standpunkt. Det skal også gjøres vedtak om dette, slik at ungdommen kan klage på vedtaket. Dette er spesielt viktig der ungdommen ønsker ettervern og barneverntjenesten ikke ønsker det. Da kan en begrunnelse være nyttig.

Vedtaket om å gi eller ikke gi ettervern skal gjøres med samme begrunnelse som alle andre vedtak i henhold til barnevernloven; det gjøres ut fra hensynet til barnets beste. Dette er presisert i selve lovteksten, og gir derfor et sterkt signal. Det innebærer at ungdommens behov skal telle tyngre enn f.eks. kommunens økonomi. Vi

kan egentlig si det sterkere; hensynet til den enkelte ungdommens ve og vel skal ikke bare veie tyngst, det skal være utslagsgivende (Ettervern.org).

5.3 Fra den offentlige omsorgen til en selvstendig livsstil.

Overgangen fra den offentlige hjelpen, til en selvstendig livsstil er nok utfordrende og skremmende på mange måter for mange ungdommer. Etter gjennomført rusbehandling er meningen at ungdommen skal integreres inn i samfunnet igjen. På en måte starte på et nytt kapittel i livet, som skal skape mening for ungdommen, og gi mestringsfølelse over å klare å fungere og stå på egne bein.

Dette generelt sett vil være utfordrende for ungdom flest, når dem flytter fra foreldrene sine og skal bo for seg selv. Dette sier Bakketeig og Backe-Hansen litt om i avsnittet under.

Overgangen fra barn til voksen kan oppleves som en utfordrende fase. Overgangen kan oppleves stor fra å leve en beskyttet tilværelse i hjemmet til en selvstendig tilværelse med ansvar for eget liv. En selvstendig tilværelse operasjonaliseres gjerne som det å ha gjennomført et utdanningsforløp, fått seg arbeid, fått egen bolig og etablert seg med egen familie eller partner.

Overgangsfasen handler også om opplevelse av tid og tidsperspektiver – hvor mye tid har man, hvor lang tid ting tar og hva slags fremtidsperspektiver som er ønskelig eller mulig. For ungdom flest har utviklingen gått i retning av at overgangen til en selvstendig tilværelse skjer senere, at den pågår over et lengre tidsrom og at ungdommen gjerne får hjelp og støtte av foreldrene sine langt inn i voksen alder (Bakketeig og Backe-Hansen 2008:18).

Gjennom søk på internett, kom jeg over en amerikansk side (Transformationstreatment 2013), som forteller at det 1 års ettervern programmet de har er veldig viktig i forhold til å klare å stå på egne bein ute i samfunnet. At mennesker som har fullført rusbehandling står ovenfor flere utfordringer som de vil komme til å møte.

*After someone has successfully completed the battle of addiction and gone through a treatment program at **Transformations Treatment Center**, the next step is to practice the skills acquired in rehab and manage to live a sober lifestyle. Because a newly recovered addict will be dealing with a unique set of challenges, they can be intimidated at the thought of living in the outside world. We believe our one year*

aftercare program is a vital tool to help the individual make the transition successfully. We firmly believe in going beyond the standard of care in conventional programs, and strive to give our clients a firm and total understanding of what it takes to live a clean and sober lifestyle (Transformationstreatment 2013).

Sosial støtte - en viktig faktor

I artikkelen til Storø (2012), som kommer i avsnittet under skriver han om en nederlandsk forsker (Monika Smith). Her snakkes det også om hvor vanskelig det kan være å forlate institusjon og klare å fungere og mestre de utfordringer som samfunnet bringer med seg. Dette belyser bare enda mer hvilke utfordringer ungdom står ovenfor etter at de er ferdig i rusbehandling.

Den nederlandske forskeren Monika Smit har også interessert seg for den fasen der unge mennesker forlater institusjonen for å bo for seg selv. Hun peker på at mange unge møter vanskeligheter etter at de har forlatt institusjonen og at god mental og praktisk forberedelse kombinert med ettervern er vesentlig for å unngå å ødelegge alt som er bygget opp under institusjonsoppholdet (Smit 1991). Hun refererer til flere nederlandske undersøkelser som viser at måten ungdommen forlot institusjonen på har stor betydning for hvordan det går med ham/henne senere. Vi kan tenke oss at en forberedt flytting til en situasjon som oppleves som et framskritt og som ledsages av støtte fra voksne, oppleves positivt. På den annen side vil flytting til en usikker situasjon uten sosial støtte og uten forberedelse kunne oppleves negativt og en slik situasjon vil kunne gi ungdommen en dårlig start på voksenlivet (Storø 2012).

Videre forteller Monika Smith i Jan Storø (2012) sin artikkel, at ungdommen har kommet langt når institusjonsoppholdet er ferdig, men at de ikke har løst alle problemene sine. Ungdommen trenger hjelp inn i livet som voksne mennesker.

Smit peker på at ungdommen ved slutten av institusjonsoppholdet oftest har kommet langt, men ikke kan sies å ha løst alle sine problemer. Ofte vil ungdom befinne seg i den situasjon at det er ytre kriterier, som alder, som er avgjørende for

når de flytter fra institusjonen. Dermed vil de ofte ha behov for videre hjelp et stykke inn i voksenlivet. Synspunktet understrekes av at institusjoner kan sees på som «kunstige» verdener der trening for livet ute i samfunnet bare kan foregå til en viss grad. Når den unge har flyttet ut av institusjonen vil han/hun møte nye krav og forventninger uten å kunne lene seg til den individuelt orienterte og fleksible institusjonsstrukturen (Storø 2012).

Storø (2012) har i sin artikkel refererer til en gruppe studenter ved Norges Kommunal- og Sosialhøgskole, som skrev en prosjektoppgave om ettervern. De vektlegger viktigheten av de relasjonene som er skapt mellom miljøarbeidere og ungdommene. Jeg tror det er kan være viktig å bruke de relasjonene som allerede er bygd opp i institusjonene. Det kan være enklere og tryggere for ungdommen å forholde seg til mennesker de allerede kjenner og er trygg på. Her snakkes det om ettervern i barnevernet, men prinsippet vil være det samme i rusbehandling.

I 1994 skrev en gruppe studenter ved Norges Kommunal- og Sosialhøgskole en prosjektoppgave om ettervern. De konkluderer med at for ungdommer som forventer ettervern ser arbeidet på institusjonen ut til å ha hatt en effekt idet ungdommene har etablert de relasjonene miljøarbeiderne ønsket at de skulle etablere. Studentene påpeker at det vil være feil og ikke utnytte disse relasjonene i et arbeid for å unngå at disse ungdommene forblir klienter i voksen alder. For noen ungdommer som er på vei ut av barnevernet gis det uformelt ettervern i form av at enkeltansatte innen barneverntjenesten, fosterforeldre eller institusjonsansatte yter privat hjelp på fritiden. Ungdommer som har fått slik oppfølging har oppsummert den som viktig, i følge prosjektarbeidet. Det er allikevel lite holdbart at slik hjelp gis i tilfeldige rammer (Storø 2012).

For ungdom som ikke har erfart det å bo alene og klare de hverdagslige tingene som samfunnet krever, vet kanskje ikke som Storø (2012) skriver; ”å møte virkeligheten før den faktisk er møtt”. Å mestre viktige ferdigheter som omhandler hverdagen er viktig for å trives og føle mestring. Dette kan skape mestring, som igjen kan skape motivasjon til å leve et rusfritt liv. Da er det særdeles viktig å få støtte og hjelp til dette gjennom ettervernet som følger ungdommen.

Ettervern, i form av ulike typer kontakt med signifikante voksne etter at det egentlige oppdraget for barnevernet er fullført, kan ha flere former. Det er sannsynlig at unge voksne i denne fasen har behov for praktisk hjelp i møte med den virkelighet at de skal klare seg alene. De har kanskje lært en del ferdigheter før de kom til en selvstendig bo tilværelse, men det er først når de opplever denne situasjonen på kroppen, i hverdagen, at de fullt ut kan erkjenne hva det innebærer å klare seg selv. Mange vil først nå oppleve behovet for veiledning fra voksne. Man kan ha lært å lage enkle matretter, men det er nå man skal sørge for egen ernæring. Man kan ha lært å vaske gulv og invitere gjester, men det er nå man skal holde sitt eget hus (Storø 2012).

Menneskelig kontakt er også en ting som er viktig for at vi mennesker skal trives i hverdagen. Vi er sosiale mennesker av natur, så selv om vi til tider trenger å være for oss selv er det viktig å ha mennesker rundt seg som man er glad i, og som vi kan snakke med. Å føle ensomhet i en lengere periode kan kanskje føre til depresjon og negative tanker, og dette er noe ettervernet kan bidra til å hjelpe og forhindre.

De praktiske ferdighetene er ikke det eneste området der den unge trenger andre mennesker. Minst like viktig er nok menneskelig kontakt. Som tidligere nevnt er ensomhet vanlig blant unge voksne som flytter ut av omsorgen. I denne situasjonen er de voksne ungdommen har bygget opp relasjoner til viktige for å finne sin plass i voksenverdenen. Derfor bør ettervernet drives av de voksne som har utøvd omsorgen. Det er disse som representerer den tryggheten ungdommen trenger for å utvikle seg videre. Kanskje er det også mulig å tenke seg sosialarbeidere med ettervern som spesialfelt som kommer inn i ungdommens liv i denne spesielle fasen (Storø 2012).

6.0 Resultater etter gjennomført ettervern

6.1 Undersøkelse

Jeg har funnet en amerikansk undersøkelse, gjort av Leonard, Davis og Ferrari (2007:808) (Vedlegg 2).

Undersøkelsen ble gjort på 293 boliger leid av kvinner, og 604 boliger leid av menn. De fleste av deltagerne hadde hatt alkohol og narkotika avhengighet. Undersøkelsen ble gjort for å finne ut av om det er noen forskjell mellom kvinner og menn som er i ettervern.

Resultatet av undersøkelsen viste seg at det var forskjell på kvinner og menn i ettervernet. Og det som er spesielt interessant i undersøkelsen er resultatet av psykologisk status, der var det størst forskjell mellom kvinner og menn. Medisins historie selvmord forsøk, psykisk og seksuelle overgrep skiller seg mest ut og som kan sammenlignes med hvordan resultatet ville vært i Norge. Dette kan si noe om hvordan vi kunne gått fram for å løse dette problemet, kvinner har vært utsatt for mer psykologiske overgrep. Dette kunne et ettervern brukt som en del av kartleggingen og satt opp en IP.

6.2 Ungdoms fortellinger om ettervern

Jeg har hatt med fortellinger fra ungdommer som har gjennomført ettervern, og som sier noe om viktigheten av et ettervern, og hva det betyr for ungdommene. Jeg har tatt med dette fordi jeg synes det er særdeles viktig å ha med, siden det er ungdommene jeg har som fokus i oppgaven min.

Dette er ungdommenes egne stemmer som jeg har funnet i boken til Andersen, Henriksen og Horst (2012) "Det gode ettervern".

Ungdommenes egne erfaringer sier mye om hvordan, og om ettervernet fungerer slik vi vil det skal og at resultatene blir et rusfritt og livs-givende "normalt" liv.

Nanna 22 år sier: "Jeg synes bare, at det ettervern er så skide viktig. Når man spytter så mange penge i at sende de unge på opholdssted, hvorfor så ikke lige spytte lidt ekstra i og så hjelpe dem godt derfra? Jeg sammenligner det lidt med et kørekort. Det er fint, at du tager kørkortet dit opholdssted, men du skal også først lære at køre bil, når du kommer ud. Når man står i det, så er det svært at se, at det hjælper. Det er først bagefter, man kan se det. Så jeg synes, at det er enormt vigtigt, at man lige holder fast i folk. Du kan lige godt hjelpe folk helt i stedet for at hjælpe dem halvt, synes jeg." (Andersen, Henriksen, Horst 2012:13).

Nanna 22 år sier: "Det kan godt tage et års tid, før du sådan rigtig får opbygget tillid til pædagogerne på dit opholdssted – og der ser man jo hinanden dagligt. Så jeg tænker bare, at hvis du skulle have en kontaktperson fra kommunen, som du ser en time i ugen, så tager det altså lang tid at få opbygget tilliten." (Andersen, Henriksen, Horst 2012:19).

Josefine 21 år sier: "Jeg kan godt spotte, hvis folk er falske. En pædagog, der går på arbejde om morgenen og tænker: Jeg skal fanden du og gøre noget godt for nogle unge – man kan godt mærke, at de brænder for det. Og man kan også godt mærke, hvis det er en, der tænker: Åh, for helvede, hvorfor har jeg ikke fri i dag? (Andersen, Henriksen, Horst 2012:17)

Josefine forteller videre: "Ruth (Kontaktperson) har jeg stadig rigtig meget kontakt med. Jeg har jo kunnet bruge hende på den samme måde, som små børn gør ved

deres forældre. Sådan efterlignet hende. Jeg opdager for eksempel nogle af de værdier, som hun vidrefører til sine børn, og som hun har prøvet at give os” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:21).

Katrine 22 år siger: “For andre er det jo så naturligt, at de bare ringer rundt for at snakke om et eller andet, men det er det ikke for sådan nogle som os. Vi er sådan lidt; forsyrrervi, når vi ringer? Så det er vigtigt, at nogle voksne tager initiativet og indimellem spørger: Hvordan går det?” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:18).

Line 28 år fortæller: “Peter (kontaktperson) hjælper mig med at huske de gode ting, jeg har gjort. Han siger tit, at da jeg kom til opholdsstedet den gang, der stampede jeg i gulvet og sagde – jeg vil aldrig i skole mere. Og så endte jeg i skole alligevel. Han fortæller mig også meget om de lykkelige ting, der er kommet du av det. Fra surt til sødt. Det gør han stadigvæk den dag i dag. Han er sådan lidt min hukommelse” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:20).

Line 28 år fortæller: “Peter (kontaktperson) fortalte mig jo, at nå var det slut økonomisk, men jeg kunne altid ringe til ham, og han ville stadigvæk komme, når jeg havde brug for det. Og så er det bare fortsat. Og jeg har ikke bare kun ringet til ham, når jeg havde brug for ham, men også ringet og sagt: `ej ved du hvad, det og det og det er sket`. Og nu kommer vi jo også hos ham og hans kone med børnene. Jeg ved ikke, om man kan kalde ham min reservefar eller onkel eller andet” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:22).

Mathias siger: “De gav mig sådan noget, som de kaldte for botræning. Det var for eksempel, at jeg skulle lave mat en gang om ugen. Det var hver tirsdag, kan jeg huske. Jeg skulle også vaske tøj og rydde op og vaske op. Husholdning.” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:31).

Josefine 21 år siger: “Det er vigtig, at dem fra efterværnet har kontakt med en mere eller mindre før, man flytter. Så det ikke bliver ligesom at gå ind i en ny klasse og ikke kende nogen. Man kunne jo godt sige til dem, at de kunne komme ut til de der opholdssteder engang imellem og besøge dem. Sådan for at tage en snak med de unge og drikke en kop kaffe med dem, eller hvad de nu kan finde på. Bare

så de unge, der skal hen til dem og stole på dem engang, ligesåm kender deres ansigter og forbinder dem med noget, der er okey. Hvis du nu ved, at du skal flytte til januar, hvis du så allerede i august begynder at mødes med en fra kommunen en gang om du flytter og står på egne ben. Det skal ligesom glides i gang tror jeg.”
(Andersen, Henriksen, Horst 2012:32).

Jan Storø (2012), gjenforteller en undersøkelse i artikkelen sin som støtter opp de gode erfaringene ungdommene har gjort seg i avsnittene ovenfor. Det fremkommer både av erfaringene og undersøkelsen, at problemer har større sjanse for å dukke opp uten hjelp fra et ettervern.

Svar fra en undersøkelse, som Storø (2012) gjenforteller:

Ett kapittel i undersøkelsen viet seg til det ettervernstilbudet institusjonen ga. Informantene ble spurt om de visste hvorfor de fikk oppfølging etter institusjonsoppholdet.

Noen av svarene lød slik:

- *Hadde ikke noe hjem å flytte til. Jeg hadde vokst opp på institusjon og kunne ikke klare å bo alene.*
- *På grunn av familiesituasjonen. Mor hadde store problemer, og jeg hadde bare Grepperød.*
- *Dårlig kontakt mellom mor og meg. Det trengte vi hjelp med, og det fikk vi etter at jeg flytta hjem.*

De fleste informantene svarte positivt på spørsmålet om det var viktig for dem å vite varigheten av ettervernet. En svarte f.eks.:

- *Ja, det var en trygghet. Skjedde det noe, hadde jeg Grepperød.*

Også på et annet punkt svarte de fleste på samme måte; de mente flyttingen ut i selvstendig tilværelse var vanskelig. På spørsmål om de var godt nok forberedt, svarte noen av dem slik:

- *Jeg trodde jeg var forberedt, men var ikke det. Kan ikke forklare, men ingenting var slik jeg trodde på forhånd.*
- *Var forberedt på å være mer alene, og var forberedt på at det ble vanskelig.*

- *Informantene konkretiserte hva de var minst forberedt på i sitt voksne liv:*
- *Å styre egen økonomi.*
- *Arbeidsledigheten og det å styre egen økonomi.*
- *Foreldrerollen. Kjærligheten. At det å bli glad i noen skulle være så vanskelig.*
- *Uforberedt på å bli sammen med et annet menneske.*
- *Å være alene. Det har vært tøffere enn noen har forklart. Det ble for brå avslutning.*
- *Vanskelig å bo skikkelig.*

6.3 Ungdommens refleksjoner rundt å være selvstendig

Ungdommene sine positive fortellinger om ettervernet i boken “Det gode ettervern”, har også reflektert litt rundt hvordan det er å være selvstendig i samfunnet. Refleksjonen de har gjort seg inneholder mange momenter som en vanlig hverdag inneholder.

Nanna 22 år siger: “Du vil bli ensom, når du flytter du. Det opplever alle unge, der flytter du. Du vil mangle penge, og det vil være noget kaos til at starte med. Man skal være forberedt på, at det kommer, og så skal man have troen på, at okay, jeg falder ned i et hul, men jeg kommer også op igjen. I stede for at sige: `jeg falder ikke ned.` For det gør vi alle sammen. Sådan er det” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:35).

Nanna 22 år siger: “Det var det der med, at jeg lige pludselig havde et ansvar. At der ikke var nogen, der samlede mig op. Jeg stod ligesom alene med det. Hvis ikke jeg kom op om morgenen, jamen så var der ikke nogen, der vækkede mig, og hvis ikke jeg havde fået handlet, jamen så var der ikke noget, der sørgede for, at jeg fik mad. Det var lige pludselig kun mig til det. Og det samme med økonomien. Den havde jeg også rigtig, rigtig svært ved.” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:35).

Nanna 22 år siger: “Den første tid, der havde jeg hjælp flere gange om ugen. Jeg havde brug for de derfaste rammer, så de ringde klokken syv hver morgen og vækkede mig, for ellers så kom jeg ikke op. Jeg havde ligesom brug for stadigvæk at have nogen, der tog lidt af ansvaret til at starte med. Det var også noget med, at de kunne finde på at sige: “På onsdag tager vi du og handler.” Fordi, hvis de bare sagde: “Du skal handle der og der”, jamen så kunde jeg bare lade være. Så det var noget med at aftale nogle tider: “Der tager vi i banken, og der gjør vi det, og der gjør vi det.” Sådan at der var nogen, der ligesom fik sat mig ind i alle tingene.” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:36).

Josefine fortæller: “Jeg fant nok du af, at jeg godt kunne klare mig alligevel. Og der hjalp Ruth mig. Hvis der var noget, der sådanhaltede bagud, eller jegpjækkede eller noget, så skulle jeg også nok få at vide, hvad hun syntes om det. Jeg tror også, at hun havde nogle gode forbindelser til gymnasiet og andre steder. Hun hadde i

hvert fald styr på, hvordan det gik. Og hun var også med til forældremøder og sådan noget.” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:36).

7.0 Drøfting

I drøftingen min vil jeg drøfte viktige begreper som inngår i et ettervern, integrering, inkludering, habilitering, rehabilitering, og nettverk. Disse begrepene vil jeg drøfte i forhold til ungdom som har gjennomført rusbehandling, og om ettervernet kan være med å påvirke målet mot en selvstendig tilværelse.

Jeg skal også drøfte ungdoms positive fortellinger om ettervernet, samt retten til ettervern og resultat av forskning.

Integrering:

Hvor viktig er det å føle seg integrert for oss mennesker? Jeg vil tro og mene at det er veldig viktig å føle at man er integrert, å føle tilhørighet i noe, sammen med andre medmennesker. Å føle at man ikke står alene, men er “medlem” av noe større enn seg selv. Foruten dette ville man kanskje blitt ensom, og i tillegg føle seg utenfor, som kanskje blant annet kan føre til depresjoner.

Hvor viktig vil det da være for ungdom som har gjennomført rusbehandling, og som kanskje ikke helt vet hvordan man integrerer seg i samfunnet han/hun lever i, å gjøre dette på egenhånd?

Nanna 22 år, forteller: *“Du vil bli ensom, når du flytter du. Det opplever alle unge, der flytter du. Du vil mangle penge, og det vil være noget kaos til at starte med. Man skal være forberedt på, at det kommer, og så skal man have troen på, at okay, jeg falder ned i et hul, men jeg kommer også op igjen. I stede for at sige: `jeg falder ikke ned. For det gjør vi alle sammen. Sådan er det” (Andersen, Henriksen, Horst 2012:35).*

Ettervernet kan være med å hjelpe ungdom på en måte slik at ting kanskje ikke blir så ensomt, for eksempel vise aktiviteter som kan være av interesse. Gjennom dette vil ungdommen integreres mer i samfunnet.

Som regjeringen så fint sier det, *“Like muligheter, rettigheter og plikter er viktige virkemidler for å skape det som blir omtalt som integrering.”(Regjeringen.no).*

Mange ungdom vil nok mene at det kan være veldig utfordrende å skulle gjøre dette på egenhånd. Det kan jo hende at ungdommen vet at hun/han har samme muligheter som alle

andre, og at de har like mange rettigheter som resten av de i samfunnet. Men at de ikke helt vet hvordan dette skal gjøres.

I undersøkelsen som Storø (2012), hadde i sin artikkel kom det fram at ungdommene syntes det var vanskelig å flytte ut i en selvstendig tilværelse, *“Jeg trodde jeg var forberedt, men det var jeg ikke. Kan ikke forklare, men ingenting var slik jeg trodde på forhånd.”* Å forberede ungdommen på hvordan samfunnet fungerer og hva han/hun har i vente er en del av integreringen, og ut fra undersøkelsen er en viktig del av utflyttingen til en selvstendig tilværelse. Dette blir gjort etter mine egne erfaringer, i selve behandlingen men som ettervernet er med på videre.

Det kan være enkelt for andre som har hatt en “normal” oppvekst å si at dette ikke er så vanskelig.

Fra man blir født blir man steg for steg gjennom livet, vist verden som er rundt en, og man får tilrettelegging og irttesettelser fra de man vokser opp sammen med. I mange tilfeller vil dette være en mor og en far og kanskje eldre søsken. Helt til en dag man har opparbeidet de funksjonene som skal til, for å klare å fungere og stå på egne bein i samfunnet.

De ungdommene som har gjennomgått rusbehandling, og som kanskje ikke har hatt tilgang på lik linje som andre å få irttesettelser og tilrettelegging m.m. vil trenge hjelp fra voksne mennesker, som vet hvordan dette gjøres.

Nanna 22 år, forteller *“Den første tid, der hadde jeg hjelp flere gange om ugen. Jeg hadde brug for de derfaste rammer, så de ringde klokken syv hver morgen og vækkede mig, for ellers så kom jeg ikke op. Jeg havde ligesom brug for stadigvæk at haven nogen, der tog lidt af ansvaret til at starte med (Andersen, Henriksen, Horst 2012:36).*

Dette er jo et godt eksempel på at ungdommene trenger videre hjelp etter gjennomført behandling. Nanna 22 år forteller at må bli vekket på morgenen, ellers så kommer hun seg ikke opp. Ettervernet er her med på å hjelpe Nanna opp slik at hun har sjansen til å fungere på lik linje som andre, som igjen er med på å integrere hun inn i samfunnet hun nå lever i.

I det Store Norske Leksikon (2013), står det: *“Ettervern, behandling og annen helsefaglig oppfølging etter utskrivning fra institusjon. Som regel er målet å støtte opp om en gradvis tilpasning og tilbakeføring til vanlig yrkesliv og en selvstendig hverdag.”*

I forhold til dette så vil ettervernet kunne hjelpe ungdommen med å bli integrert tilbake i samfunnet.

Vil ikke dette da si at ettervernet er med på å skape veier, som ungdommen kan lære å utvikle seg mer eller mindre etter?

Tøssebro (2004:105), forteller at alle har rett til en hel og full deltagelse i samfunnet. Dette mener jeg er veldig viktig for at alle skal trives med livet sitt.

I mange tilfeller vil mange ungdom måtte ha hjelp, med å integrere seg i samfunnet, og i følge det Tøssebro (2004:105) og Store Norske Leksikon (2013), sier angående deltagelse, rettigheter og plikter vil ettervernet kunne være der å vise hvordan dette gjøres. For eksempel vise ungdommen at man har muligheter til, som alle andre å delta på ulike aktiviteter. Vise at ungdommen har like mye innvirkning på sitt eget liv som alle andre, samt like mye rettigheter til å forme sitt eget liv.

Jeg mener at ettervern er en viktig del av rusbehandlingen, ettervern kommer inn i bilde etter rusbehandlingen er utført, og er med på å skape tryggere rammer for ungdommen. Jeg tror dette er en viktig forutsetning for at ungdommen skal klare å lykkes med å integreres tilbake i samfunnet. Og like viktig er motivering for å mestre hindringer som kan dukke opp på veien. Motivering er et viktig moment som ettervernet kan være med på å tilrettelegge for.

Ettervernet øker jo da sjansen for at ungdommen som har havnet utenfor samfunnet, får en vellykket overgang til en selvstendig tilværelse.

Derfor kan det være en stor fordel å få litt hjelp til dette av et ettervern, hjelp med tilrettelegging og tilpassing slik at ungdommen får en liten “bruksanvisning” på hvordan dette kan gjøres.

Hvis ungdommen har vanskeligheter med å få seg et sted å bo, kan ettervernet gi hjelp gjennom å være med å søke etter leilighet. De kan også være med å se på boliger sammen med ungdommen, være der som en støtte. Gjennom å få seg et sted å bo, vil veien til integrering inn i samfunnet være et steg nærmere målet. Viser til SSB sin levekårs

undersøkelse (Vedlegg 1). Som forteller om hva en hverdag burde inneholde i forholdt til å ha det bra.

Som jeg har nevnt tidligere, så kan ettervernet forekomme i flere former og NAV kan fungere som er form for ettervern. Her kan ungdom få hjelp med blant annet integrering som for eksempel å få seg jobb.

Men hvor effektivt er dette egentlig? NAV er med å bidra mye, men jeg tror ikke det holder for alle.

Rusmisbrukere er like forskjellig som alle andre, noen trenger mer oppfølging enn andre. Dermed så kan NAV fungere for enkelte, som støtte gjennom telefonen eller for eksempel møte opp en gang i uke o.l.

Andre ungdom kan trenge eks hjemmebesøk hver dag, og for mange er dette veldig viktig. Jeg mener en IP(individuell plan) kan være stor støtte for alle, hvor dem får en skreddersydd plan som skal følges av ettervernet, samt ungdommen. Ettervern kan også gis gjennom støttekontakt eks antall timer i uken.

Jeg tror et godt ettervern må defineres ut fra hvert enkelt individ.

Inkludering:

“Regjeringens visjon er at Norge skal være verdens mest inkluderende samfunn. Alle skal, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, ha like muligheter, rettigheter, og plikter til å delta i samfunn og arbeidsliv” (Regjeringen 2013).

Samtidig sier Brodtkorb og Rugkåsa (2009:235), at *“offentlige myndigheter har et ansvar for å legge til rette, og at alle innbyggerne har et eget ansvar for å tilegne seg nødvendig kompetanse.”*

Hva med de som ikke klarer å tilegne seg den nødvendige kompetansen?

Storø (2012), refererer til en nederlandsk forsker ved navnet Monika Smith, som mener at *“mange ungdom møter vanskeligheter etter at de har forlatt institusjonene”*. Videre sier hun at *“god mental og praktiske forberedelser kombinert med et ettervern er vesentlig for å unngå å ødelegge alt som er bygd opp under institusjonsopphold” (Storø 2012).*

Det som blir sagt i artikkelen til Storø (2012), sier noe om at ungdommen trenger videre hjelp etter gjennomført rusbehandling. Og i forholdt til regjeringens visjon om inkludering,

ved at alle skal ha mulighet til å delta i samfunn og arbeidsliv, så kan ettervernet hjelpe ungdommen til å inkluderes inn i samfunnet.

Med andre ord, komme inn i et “normalt” liv. Jeg har brukt definisjonen til SSB som sier noe om hvordan menneske i Norge har det. Dette er målt ut fra noen temaer som tar stor plass i daglige livet vårt, bolig, økonomi, helse og arbeid.

Får at en ungdom skal inkluderes i samfunnet på lik linje som alle andre, er dette noe som er veldig nødvendig. Samtidig som det kan være veldig vanskelig for ungdom som ikke helt vet hvordan dette gjøres. Et ettervern kan her hjelpe ungdommen med å få seg et sted å bo, det kan jo være vanskelig å finne ut hvordan man gjør dette. Hvordan man får seg en jobb, og hvordan man skal beholde den.

Ettervernet kan gå inn som en støttekontakt, hvor det vil bli et nærmere forhold til ungdommen. En støttekontaktordning vil bli en stor resurs for den unge, og gjennom denne metoden inkluderes på en annen måte enn hvis det skulle skje gjennom NAV for eksempel.

Ettervernet kan forklare hvordan man skal styre økonomien, slik at pengene som kommer inn blir fordelt på regninger, mat og drikke m.m.

Det er også viktig å ta vare på seg selv, i forhold til helse. Ettervernet kan vise hva man skal gjøre for å opprettholde en god helse, gjennom valg av riktig næring, fortelle og vise viktigheten av å ha en stelt og ren kropp. Viser til SSB sin levekårs undersøkelse (vedlegg 1).

Ettervernet kan her komme inn som for eksempel støttekontakt, hvor støttekontakten tar ungdommen med på aktiviteter som kan skape møter med andre mennesker og sosialiseres. Dette kan føre til at ungdommen føler mestring og kanskje ettervern kan stole mer på seg selv og i tillegg få følelsen av trygghet. Ensomheten kan være et problem og dette kan være med på å løse dette.

Habilitering:

Tellevik og Storliløkken (2003:1), skriver at *“habiliteringsarbeid er målrettet arbeid for å bygge opp å støtte funksjoner, samspill, ferdigheter og livskvaliteter hos mennesker med tidlig ervervet eller medfødte funksjonshemninger.”*

Dette vil da være en av de viktige prosessene som ettervernet er med på å utføre, sammen med ungdommer og som er viktig for han/hun som skal tilbake i samfunnet.

Ungdom som skal leve og fungere i samfunnet etter gjennomført rusbehandling, har som nevnt i artikkelen til Storo (2012) ofte kommet langt etter institusjonsoppholdet, men fortsatt ikke løst alle problemene sine.

Slik Nanna 22 år forteller, er ettervernet en stor støtte for henne, og hun illustrerer dette med å sammenligne det med å ta førerkortet. *“Det er fint, at du tager kørkortet på dit opholdssted, men du skal også først lære at køre bil, når du kommer ud.”* (Andersen, Henriksen, Horst 2012:13).

Noen av disse problemene som ungdommen kan ha og må ha hjelp til, kan blant annet være samspill med andre medmennesker som man omgås med.

Jeg erfarte i min fordypningspraksis at flere av ungdommene hadde problemer med nettopp dette. Når ungdommen skal forlate institusjonen, er det ikke sikkert at dette er ferdigheter som er lært inn godt nok til å kunne brukes i samfunnet.

Videre i artikkelen til Storø (2012), står det at ungdommen kan trenge hjelp et stykke på veien inn i voksenlivet, etter at de er ferdig med behandlingen. Og at ungdommen møter nye krav og forventninger uten å kunne lene seg på institusjonsstrukturen.

Det som Storø (2012) påpeker her er at ungdommen trenger videre hjelp etter gjennomført behandling, og derfor er habiliteringsarbeid så viktig slik at han/hun kan få støtte og hjelp til å ta i bruk de funksjoner og ferdigheter som er lært, og skal tas i bruk ute i samfunnet.

For at ungdommen skal ha en god livskvalitet, og etter hvert klare å fungere “normalt” i samfunnet, er det viktig med videre oppfølging i forskjellige grader tilpasset hver enkel ungdom.

Målet til ettervernet vil være å hjelpe ungdommen til å ta i bruk nye strategier for endring, få nye tankemønstre og få gode holdninger.

Det kan for eksempel være vanskelig å skaffe seg bolig, og trenger hjelp til dette. Få orden på økonomien, som å fordele pengene på regninger og andre viktige ting, i tillegg vite at pengene skal varer ut måneden. Hvordan opprettholde en god helse, og hvordan man skal søke på arbeid. Viser til SSB sin levekårs undersøkelse (Vedlegg 1).

Det er ikke lett å vite hvordan man eks søker på arbeid hvis dette aldri har blitt gjort før, og dette kan gjøres gjennom hjemmebesøk eller gjennom NAV, ved at de kan ringe og spørre

organisasjoner om de har arbeid. Eller hjelper ungdommen med å søke, kanskje skaffe en pc slik at søk gjøres lettere. Dette er ny kunnskap som må læres, altså habiliterings arbeid.

Rehabilitering:

Bredland, Linge og Vik (2002:18), mener at *“befolkningens behov for rehabilitering handler om at folk trenger å få råd, hjelp og målrettet, tverrfaglig oppfølging for å kunne fungere på en annen måte”*.

Det er nå etter rusbehandlingen at nye ting begynner å skje, forme seg får og gi ny og god livskvalitet. Ungdommen kommer inn i en ny og sikkert skremmende verden, og den unge skal nå fungere på en helt annen måte enn tidligere. Dette er ikke enkelt, og ettervernet gjør dette så mye lettere for ungdom som er ferdig i behandling.

Et eksempel på dette kan være å fungere som en sønn eller datter i en familie. Dette er kunnskaper som ungdommen har hatt på et tidligere tidspunkt, men som er glemt. Veien tilbake til disse kunnskapene kan være lang og vanskelig, men den er veldig nødvendig for at livskvaliteten skal bli bra igjen.

Det tar tid å lære seg hvordan samfunnet fungerer og hvordan man skal oppføre seg, da er det jo veldig viktig å få gode råd, hjelp og oppfølging av mennesker som bryr seg og som kan være der i både gode og mindre gode stunder.

Det Storø (2012), sier at *“det er sannsynlig at unge voksne i utflyttingsfasen har behov for praktisk hjelp i møte med den virkeligheten at de skal klare seg selv.”* Dette støtter jo opp det Nanna 22 år sier, og viktigheten av rehabilitering for de ungdommer som måtte trenge det. Jeg mener at dette sier mye om hvor viktig det er med et ettervern som er effektivt og som fungerer slik at ungdom kan dra nytte av det.

Videre sier Storø (2012) at, *“de har kanskje lært seg en del ferdigheter før de kom til en selvstendig bo tilværelse, men det er først når de opplever denne situasjonen på kroppen, i hverdagen, at de fullt ut kan erkjenne hva det innebærer å klare seg selv.”*

Jeg mener Storø (2012), sier noe fornuftig her. Det er lite vanskelig å vite hvordan noe er eller fungerer før man har prøvd det, erfart det på kroppen. Og det gir meg et bilde av viktigheten av et ettervern, som kan være med ungdommen et lite stykke på veien videre i

samfunnet. Jeg vil tro dette vil virke betryggende og i tillegg kan skape trygge rammer rundt den enkelte, slik at samfunnet kan virke mer innbydende i stede for skremmende.

Mange ungdommer har vært igjennom kjøp av julegaver til familien, spist frokost sammen med familien, eller re opp og bytte sengetøy. Dette er funksjoner som har vært der tidligere, men som må trenes opp igjen. Et annet eksempel kan være å handle inn mat, og planlegge hvor lenge maten man kjøper inn skal holde, samt planlegge at man skal ha mat hver dag og at man ikke må bruke opp alle pengene med en gang men fordele det ut over hele måneden. Viser til SSB sin levekårs undersøkelse (Vedlegg 1).

Nettverk:

Nettverk er også en ting som ettervernet kan være med på å opprettholde, og/eller fornye. Å ha et godt nettverk er viktig for å trives i samfunnet, det kan hjelpe oss gjennom tunge tider, og være med å glede seg over de gode.

Gundersen og Moynahan (2006:25f), har i sin bok en definisjon gjort av Arnstein Finset (1996), *“Et sosialt nettverk består av uformelle relasjoner mellom mennesker som samhandler mer eller mindre regelmessig med hverandre.*

Storø (2012) skriver at *“de praktiske ferdighetene er ikke det eneste område der den unge trenger andre mennesker. Minst like viktig er nok menneskelig kontakt. Som tidligere nevnt er ensomhet vanlig blant unge voksne som flytter ut av omsorgen.”*

Det Storø (2012), sier jeg meg veldig enig i, det er veldig viktig for egentlig alle, vil jeg si. Kanskje spesielt viktig for ungdommer som nettopp er ferdig med rusbehandlingen, og som skal tilbake i samfunnet og fungere på en helt annen måte som han/hun kanskje er vant med.

Nettverksarbeid er jo en del av hva ettervernet arbeider med, og som de kan hjelpe den unge med å skaffe seg.

Det er nok ikke enkelt å prøve å skaffe seg et nytt og sunt nettverk på egenhånd. Men ungdommen kan gjennom hjelp fra profesjonelle mennesker tilegne seg kunnskaper på hvordan dette kan gjøres.

Ungdommen kan for eksempel finne seg aktiviteter, og gjennom disse aktivitetene å skaffe seg nye venner.

I boken til Gundersen og Moynahan (2006:25f), står det skrevet at, *“god kontakt med mennesker har en enorm betydning for vår livskvalitet og helse.”*

Betydningen av menneskelig kontakt for ungdom som har gjennomført behandling og som skal ut i samfunnet, vil jeg tro kanskje er noe av det mer viktige. Å ha et godt nettverk kan bli en pådriver til å fortsette å holde seg rusfri og kjempe for et selvstendig liv.

En tidligere rusmisbruker har som regel et rusnettverk, og viktigheten av å få seg et nytt og sunt nettverk er viktig får en god livskvalitet og opprettholde en sund livsstil. Hvis ungdommen ikke får skaffet seg et nytt sunt nettverk, blir ensomheten en følgesvenn. Dette kan føre til at det rusrelaterte nettverket lokker, som igjen kan skape negative konsekvenser. Ettervernet kan her kartlegge nettverket, og vise hvordan man skaffer seg et nytt nettverk. Dette kan gjøres gjennom aktiviteter som ungdommen kan være med på. Her kan en støttekontakt bidra med mye støtte, oppmuntring og deltagelse. Det kan bli problematisk og sitte på NAV og gi direkte hjelp til dette, men man kan jo ha møter rundt dette og finne løsninger på den måten.

Ungdoms fortellinger om ettervern:

Andersen, Henriksen og Horst (2012) har skrevet en bok *“Det gode ettervern”*.

Boken inneholder ti ungdoms positive erfaringer med ettervern.

Ut fra erfaringene som ungdommen har delt med forfatterne, er det liten tvil om hvor mye et ettervern kan bety for ungdom som er ferdig i behandling, og som skal ut i samfunnet og leve et selvstendig liv.

Nanna 22 år, forteller, *“Jeg synes bare, at det ettervern er så skide viktig. Når man spytter så mange penge i at sende de unge på oppholdssted, hvorfor så ikke lige spytte lidt ekstra i og så hjelpe dem godt derfra?”*

Undersøkelse:

Resultatet av den amerikanske undersøkelsen, gjort av Leonard, Davis og Ferreri (2007:808), viser at det er forskjell på menn og kvinner i et ettervern. Resultatet forteller meg at ettervernet kunne bruke en individuell plan, i forhold til kvinner som har vært utsatt for psykologiske overgrep.

“Individuell plan er innført som et virkemiddel for å bidra til et helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset tjenestetilbud til pasienter og brukere” (Regjeringen.no).

Men hvordan kan IP være obligatorisk, når retten til ettervern ikke er lovfestet?

Jeg mener dette ikke hører helt riktig ut, siden det er obligatorisk med en IP, burde retten til ettervern være lovfestet. Ettervernet er så viktig for mennesker som skal tilbake i samfunnet, derfor mener jeg dette burde blitt gjort noe med.

Ut fra denne undersøkelsen, og at det er i dette tilfellet viser at det er forskjell på hvordan kvinner og menn i ettervernet har det, er det kanskje viktig å sette opp individuelle planer som er mer skreddersydd for hvert enkelt individ.

Kostnadene på dette ville kanskje blitt litt høyt, men det er en tankevekker som senere etter mer forskning kan vise seg og være en viktig del av effektiviteten på et ettervern.

8.0 Konklusjon

Problemstillingen min har vært: Er ettervern nødvendig for ungdom etter gjennomført rusbehandling.

Det jeg har kommet fram til gjennom denne oppgaven, er at ettervernet spiller en viktig rolle for ungdom som skal tilbake i samfunnet etter gjennomført rusbehandling.

Ettervernet er med på å skape trygge rammer for ungdom i samfunnet, gjennom å være der for dem når de trenger det. Om det så kun er for å snakke med eller gi råd om hvordan ting kan løses, og hvordan ting normalt er i samfunnet.

Det viser seg gjennom forskning, uttalelser fra ungdom samt erfaringene de fagfolkene har gjort seg at ettervern er nødvendig, og at sjansen øker for at ungdommer skal lykkes videre i livet.

I tillegg har jeg økt min forforståelse gjennom arbeidet mitt med denne oppgaven. Dette er noe jeg kommer til å dra nytte av i arbeid med andre mennesker.

9.0 Litteraturliste

Bøker:

- Andersen, Marie Brøgger. Klaus Goldschmidt Henriksen og Marlene Na-yung Horst. 2012. *Det gode ettervern*. Socialstyrelsen 2012.
- Bredland, Ebba Langum, Oddrun Anita Linge og Kjersti Vik. 2002. Gyldendag akademiske: Oslo 2002
- Bie, Kristin (2010). *Refleksjonshåndboken*. Universitetsforlaget 2010.
- Bakketeig, Elisiv. Elisabeth Backe-Hansen. 2008. *Forskningkunnskap om ettervern*. NOVA 2008.
- Brodtkorb, Elisabeth. Marianne Rugkåsa. 2009. *Mellom mennesker og samfunn*. Gyldendal Norske Forlag AS 2009.
- Dalland, Olav (2010). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gundersen, Knut. Luke Moynahan. 2006. *Nettverk og sosial kompetanse*. Gyldendal Norske Forlag 2006
- Paulsby, Janne. 2009. *En rød tråd? Stavne gård KF avd. Brygga i Trondheim 2009*.
- Solvang, Per Koren og Åshild Slettebø. 2012. *Rehabilitering*. Gyldendal Norske Forlag AS 2012.
- Tøssebro, Jan. 2004. *Integrering og inkludering*. Lund studentlitteratur 2004.
- Tellevik, Jon Magne og Magnar Storliløkken. 2003. *Habiliteringsarbeid i et individuelt og samfunnsmessig perspektiv*. Unipub forlag 2003

Internett:

- Ettervern.org, sist oppdatert 13.06.2011
Tilgjengelig URL: http://www.ettervern.org/?pid=Hva_er_ettervern (Lest 06.05.2013)
- Hig.no, sist oppdatert 09.08.2012
Tilgjengelig URL: http://www.hig.no/biblioteket/oppgaveskriving/ordliste_oppg
(Lest 03.05.2013)
- Pedersen, Turid og Jan Kåre Sandberg. "*Fagutvikling i ettervern for tidligere rusmisbrukere*", sist oppdatert april 2011, Nav Alta.
Tilgjengelig URL:
http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/Komp/04/Fagutvikling_ettervern.pdf
(Lest 27.03.2013)
- Regjeringen.no, sist oppdatert 2003-2004
Tilgjengelig URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-/5/1.html?id=405197> (Lest 06.05.2013)
- Regjeringen.no, sist oppdatert 2006- 2007
Tilgjengelig URL:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/tema/velferdspolitikkk/midtspalte/arbeid-velferd-og-inkludering/arbeids-velferd-og-inkludering---kortver.html?id=449445>
(Sist lest 13.05)
- Regjeringen.no, sist oppdatert 2011
Tilgjengelig URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-91-l-20102011/31.html?id=639211> (Lest 24.05.2013)
- Store Norske Leksikon, sist oppdatert 2007
Tilgjengelig URL: <http://snl.no/ettervern> (Lest 11.04.2013)
- Statistisk sentralbyrå, sist oppdatert 2013

Tilgjengelig URL: <http://www.ssb.no/a/innrapportering/lev/> (Lest 18.04.2013)

- Sciencedirect, sist oppdatert april 2007
Tilgjengelig URL: http://ac.els-cdn.com/S0306460306001948/1-s2.0-S0306460306001948-main.pdf?_tid=851b1472-a9c3-11e2-ac51-00000aab0f26&acdnat=1366466981_96f42fb6a35512738aa16f2cbee7fd0f (Lest 20.04.2013)

- Storø, Jan (2012). *“Ettervern- er det noen som driver med det da”*, sist oppdatert 20.02.12
Opprinnelig publisert i Norges barnevern 3/1997
Tilgjengelig URL: [http://www.adsum.no/Ettervern -
er det noen som driver med det, da.html](http://www.adsum.no/Ettervern-_er_det_noen_som_driver_med_det_da.html) (Lest 22.04.2013)

- Store Norske Leksikon.no, sist oppdatert
Tilgjengelig URL: http://snl.no/.sml_artikkel/ettervern (Lest 06.05.2013)

- Transformationstreatment, sist oppdatert 2013
Tilgjengelig URL: <http://transformationstreatment.com/free-aftercare-treatment-program/> (Lest 19.04.2013)

- Universitetsforlaget.no, sist oppdatert 2001
Tilgjengelig URL: http://www.universitetsforlaget.no/Bli-forfatter/Vaare-forfattere/Jan_Storoe (Lest 06.05.2013)

10.0 Vedlegg 1

Bolig

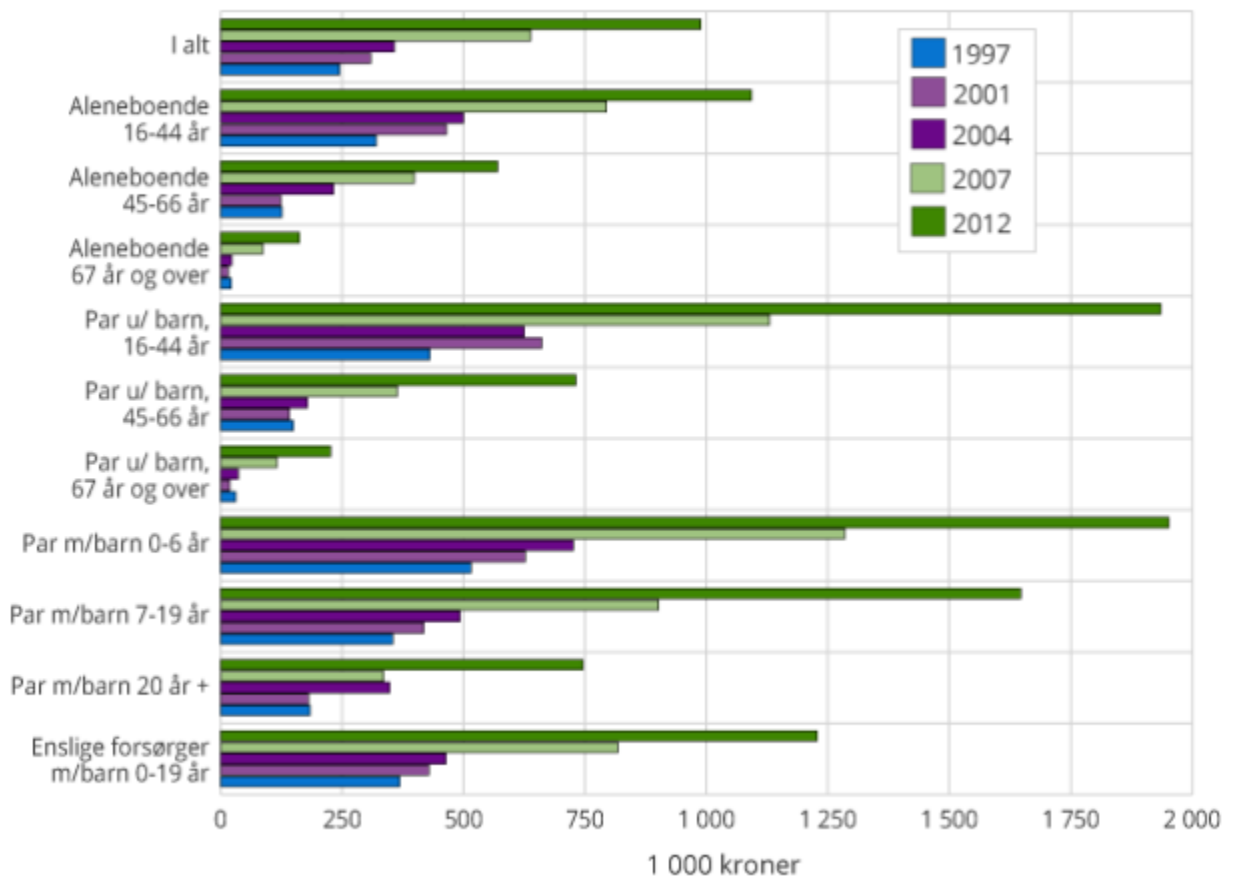
Over 50 prosent mer i boliglån på fem år

Lånebelastningen for boligeiere fortsetter å øke. I 2012 hadde husholdninger som eier boligen, i gjennomsnitt nesten 1 million i lån. Som en følge av dette fortsetter boutgiftene også å stige, men ikke i like stor grad. Dette påvirker ikke eierstrukturen i befolkningen, åtte av ti eier boligen.

Boligøkonomi for husholdninger, boligtype og -standard for personer 16 år og over.
Kroner og prosent.

	2012	2007 - 2012
	Kroner/år	Endring i prosent
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere	64 429	20
Husleie. Gjennomsnitt for leiere	54 175	19
	Andel personer	Endring i prosentpoeng
Bor i eid bolig	83	2
Bor i frittliggende enebolig eller våningshus	62	..
Bor trangt	6	0
Bor i bolig med fukt og/eller råte	8	..

Gjenstående lån. Gjennomsnitt for eierhusholdninger. 1997-2012. 1 000 kroner

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 1997-2012.

Økonomi

Flere unge med lavinntekt

Det blir stadig flere ungdommer og unge voksne med vedvarende lavinntekt. Nesten en tredel av dem med lavinntekt i perioden 2009-2011 var i alderen 18-34 år.

Andel personer med vedvarende lavinntekt. Ulike treårsperioder¹

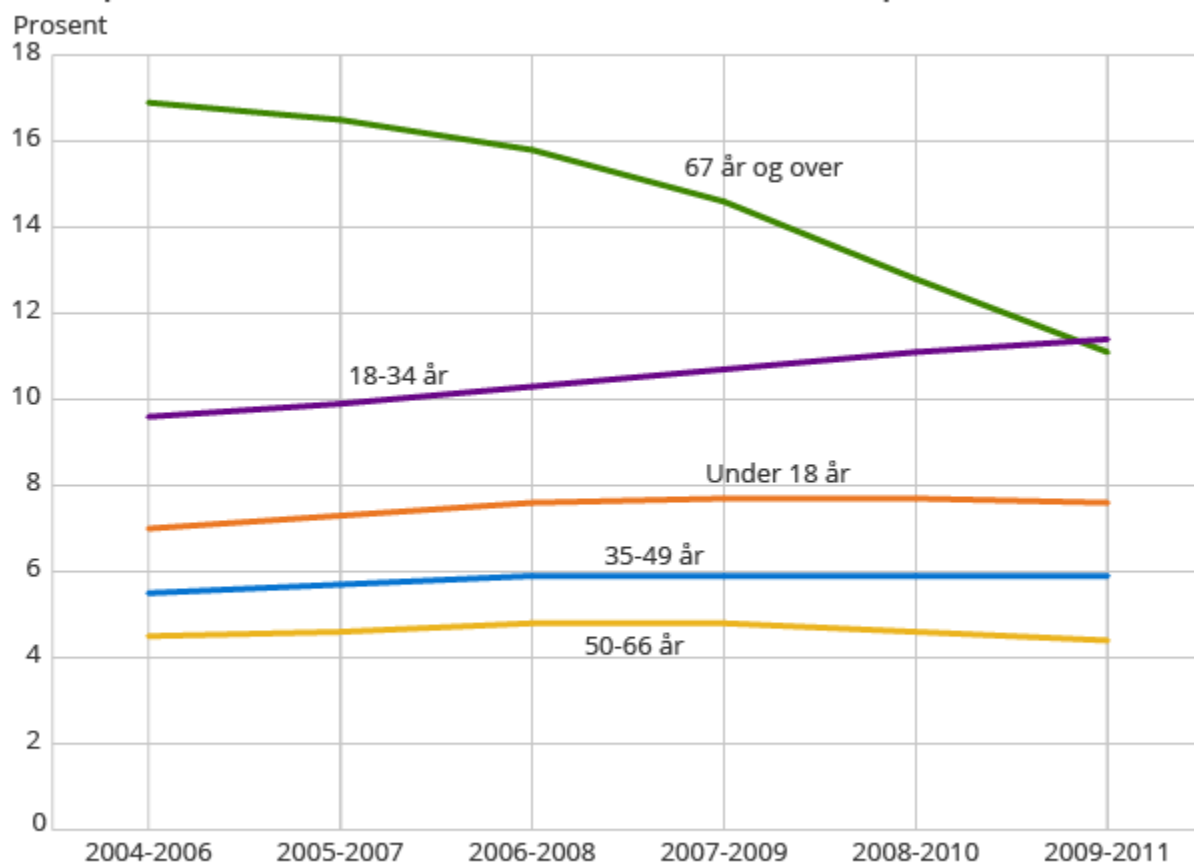
EUs lavinnteksdefinisjon (60 prosent av mediangjennomsnittet)

2004-2006 2005-2007 2006-2008 2007-2009 2008-2010 2009-2011

¹Aleneboende studenter er utelatt.

Under 18 år	7,0	7,3	7,6	7,7	7,7	7,6
18-34 år	9,6	9,9	10,3	10,7	11,1	11,4
35-49 år	5,5	5,7	5,9	5,9	5,9	5,9
50-66 år	4,5	4,6	4,8	4,8	4,6	4,5
67 år og over	16,9	16,4	15,8	14,6	12,8	11,1
Alle	7,9	8,1	8,2	8,1	7,9	7,7

Andel personer med vedvarende lavinntekt¹. Ulike treårsperioder.² Prosent

¹Aleneboende studenter er utelatt.

²EUs lavinnteksdefinisjon (60 prosent av mediangjennomsnittet).

Det er unge i alderen 18-34 år som i dag har størst sannsynlighet for å ha vedvarende lavinntekt. I perioden 2009-2011 hadde 11,4 prosent i denne aldersgruppen lavinntekt, mot 7,7 prosent i hele befolkningen.

Helse

Flere overvektige menn

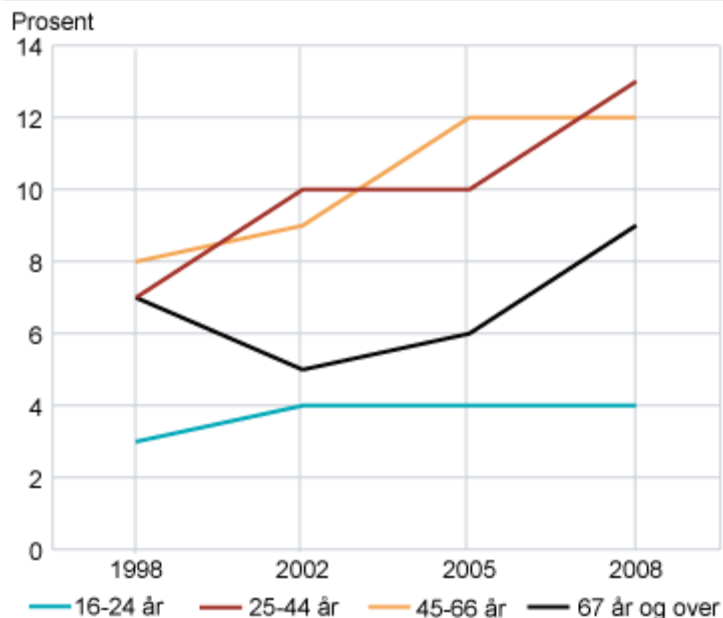
Én av fire nordmenn over 16 år var overvektige i 2008. Andelen overvektige nordmenn har økt med 7 prosentpoeng de siste ti årene. Det er særlig menn som eser ut.

Flere menn er overvektige, og andelen overvektige har økt sterkere blant menn enn blant kvinner. I 2008 var knapt en tredel av alle menn, og en femdel av alle kvinner, overvektige. I tillegg har en femdel av befolkningen det som kalles "noe overvekt". Settes grensen for overvekt ved BMI på 25 eller høyere, er fire av ti nordmenn overvektige. Én av ti nordmenn har fedme. Det har vært lite endring i overvekt blant kvinner siden 2002.

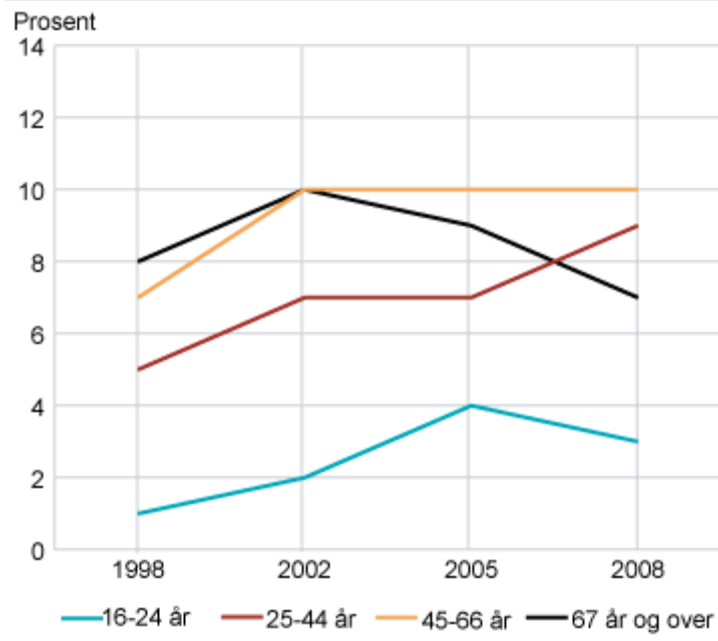
Mindre søtsaker og sukkerholdige drikker blant ungdommen

Overvekt og fedme forekommer også blant ungdom i alderen 16-24 år, og andelen med overvekt har i perioden 1998-2008 gått opp fra 7 til 12 prosent. Noen trekk ved de unges levevaner har hatt en gunstig utvikling i de siste tre årene: De unge drakk mindre sukkerholdige drikker i 2008 enn i 2005, og de spiste mindre søtsaker. Det er likevel ikke færre unge med overvekt. Dette til tross for at det er litt flere som mosjonerer hver uke, og litt færre som svarte at de aldri mosjonerer. Men det var heller ikke noen økning i andelen unge med fedme fra 2005 til 2008. Det er liten endring i unges kosthold - omtrent like mange spiser frukt og grønnsaker samt drikker melkeprodukter én eller flere ganger om dagen. Mange unge drikker frukt- eller grønnsaksjuice daglig, men få unge spiser fisk eller sjømat hver dag, sammenliknet med andre aldersgrupper.

Andel menn med alvorlig overvekt (fedme), etter aldersgrupper. 1998, 2002, 2005 og 2008. Prosent

Andel kvinner med alvorlig overvekt (fedme), etter aldersgrupper. 1998, 2002, 2005 og 2008. Prosent

Sunnere kosthold blant voksne

Mens 10 prosent av yngre spiser fisk eller sjømat hver dag, er det over 20 prosent av de over 45 år som spiser fisk eller sjømat daglig. Voksne drikker ikke sukkerholdige drikker så ofte som yngre. Det har vært liten endring i andelen voksne som spiser søtsaker daglig. I 2008 var det ingen forskjell mellom ungdom og voksne. Flere eldre enn yngre spiser frukt, bær og grønnsaker daglig, mens ungdommen altså har et forsprang på de voksne når det gjelder andelen som drikker juice. I alle aldersgrupper var det flere som spiste frukt og bær daglig i 2008 enn i 2005. Andelen som spiser grønnsaker daglig, var uendret eller litt lavere i 2008 enn i 2005.

Flere mosjonerer, og færre er helt passive

Også blant voksne var det litt flere som svarte at de mosjonerer ukentlig eller oftere i 2008 sammenlignet med 2005. Andelen mosjonister har økt i alle aldersgrupper. Unntaket er kvinner i alderen 25-44 år. Andelen som sier at de aldri mosjonerer, har gått litt ned i alle grupper.

Arbeid

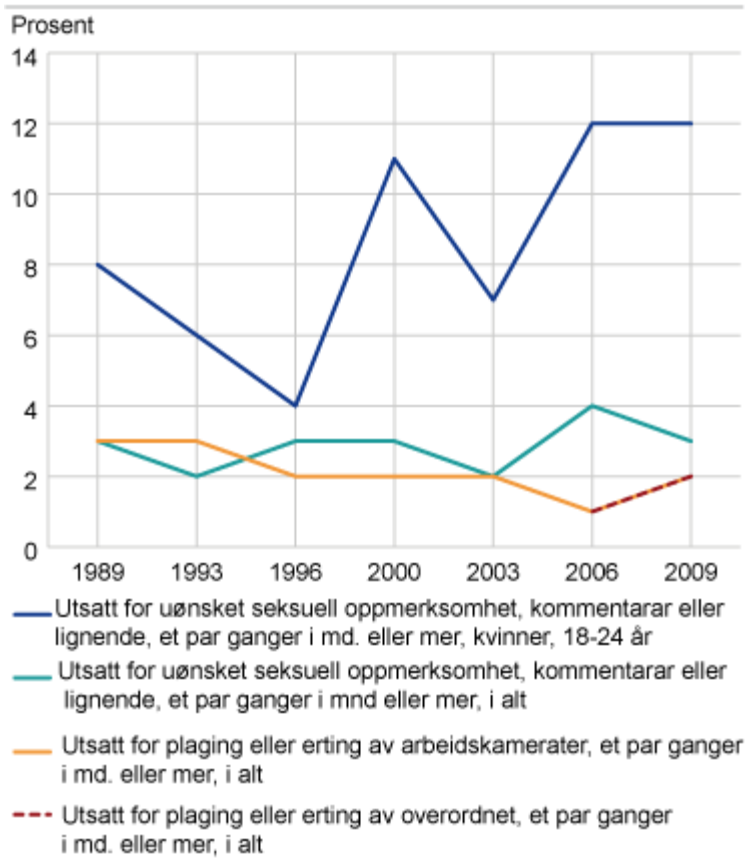
Unge kvinner trakasseres mest i arbeidslivet

3 prosent av alle sysselsatte svarer at de har blitt trakassert på jobb, og unge kvinner synes å være spesielt utsatt. På den annen side opplever færre enn tidligere dårlige forhold ansatte imellom eller mellom ledelsen og ansatte. Utsatthet for vold på arbeidsplassen gjelder noen utsatte yrker.

I undersøkelsen fra 2009 oppgir 3 prosent av alle sysselsatte å ha vært utsatt for trakassering i form av uønsket seksuell oppmerksomhet, kommentarer og liknende. Denne andelen har holdt seg ganske stabil i årene dette har blitt kartlagt. Kvinner er mer utsatte enn menn; spesielt unge kvinner, der hele 12 prosent svarer at de har vært utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet, kommentarer eller liknende et par ganger i måneden eller oftere. Dette er på samme nivå som i 2006. Blant ulike yrkesgrupper skiller sykepleiere og salgs- og serviceyrker seg ut med høyere andeler.

2 prosent av alle sysselsatte svarer at de er utsatt for plaging eller erting av arbeidskamerater et par ganger i måneden eller mer. Like mange oppgir at de plages eller ertes av overordnede. Andelen sysselsatte som er utsatt for dette har vært omtrent på samme nivå i alle årene det har blitt kartlagt.

Utsatthet for mobbing i alt og utsatthet for uønsket seksuell oppmerksomhet m.m, i alt og for kvinner 18-24 år. 1989-2009. Prosent

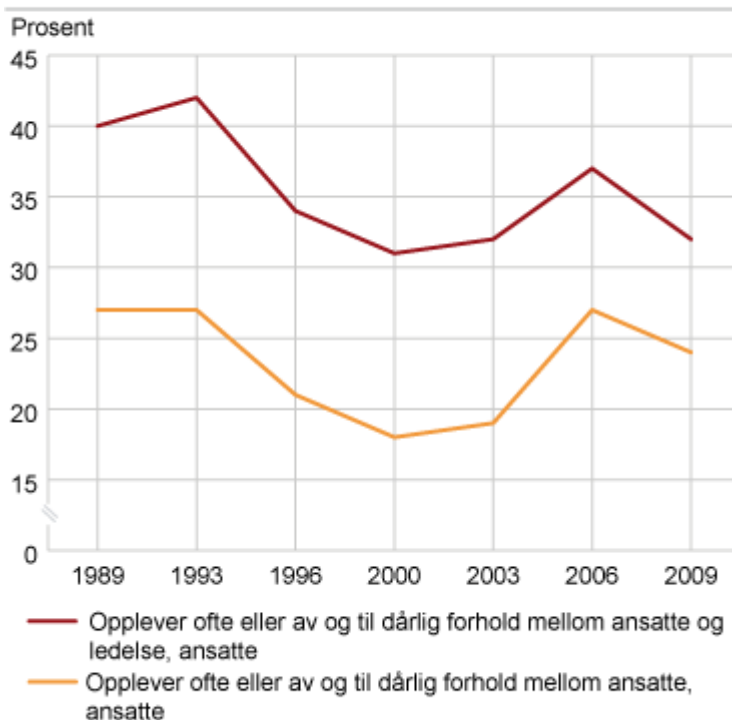
Kilde: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsene 1996-2009.

To av ti sykepleiere har vært utsatt for vold på arbeidsplassen

I 2009 oppgir 4 prosent av alle sysselsatte at de er blitt utsatt for vold på arbeidsplassen de siste tolv månedene. 3 prosent har blitt utsatt for trusler om vold. Kvinner er mer utsatt enn menn, både for vold og trusler.

Sykepleiere er en utsatt gruppe, både for trusler og vold. Hele to av ti sykepleiere svarer i 2009 at de er blitt utsatt for vold i løpet av de siste tolv månedene. Salgs- og serviceyrker er også særlig utsatte; en av ti oppgir å ha blitt utsatt for vold i løpet av de siste tolv månedene.

Arbeidsmiljøproblemer – andel som opplever dårlig forhold mellom ansatte og mellom ansatte og ledelsen. 1989-2009. Prosent

Kilde: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsene 1996-2009.

Færre opplever dårlige personforhold

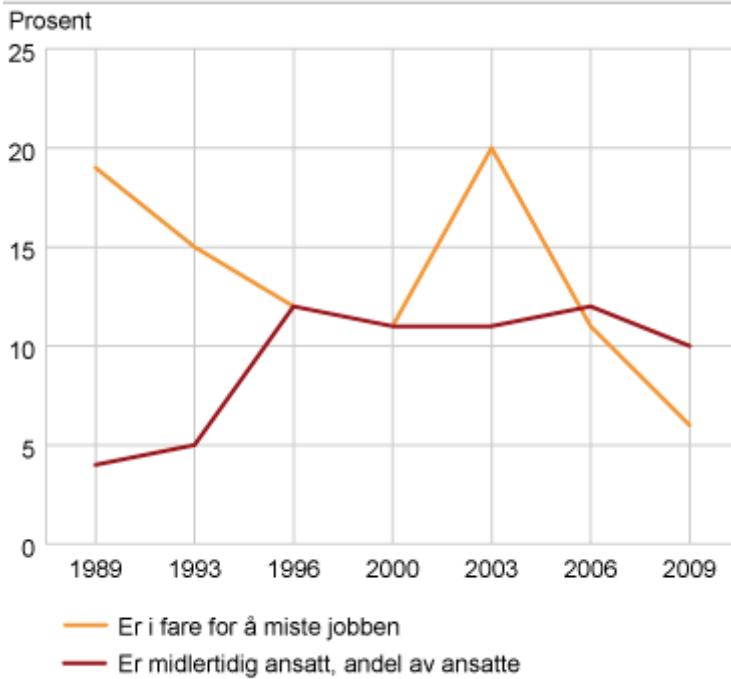
Andel ansatte som opplever dårlige forhold mellom ansatte og ledelse og mellom ansatte har gått gradvis ned, for deretter å gå noe opp igjen. I 2009 går andelen igjen ned. Fortsatt opplever flere kvinner enn menn dårlige forhold i arbeidslivet. I underkant av en av ti ansatte er selv involvert i ubehagelige konflikter med overordnede eller arbeidskollegaer på arbeidsplassen. Sykepleiere og pedagoger skiller seg ut blant ulike yrkesgrupper, ved at disse oftest opplever slike forhold på arbeidsplassen. Sysselsatte i disse gruppene er imidlertid ikke selv involvert i slike konflikter oftere enn andre.

Nær tre av ti ansatte oppgir at de sjelden eller aldri får tilbakemelding fra overordnede på hvordan de utfører jobben sin. Dette er omtrent på samme nivå som i 2006, men noe færre enn i 2003. Samtidig ser vi at en av tre ansatte blir møtt med uvilje fra sjefen hvis de kommer med kritiske synspunkter på arbeidsforholdene. Også dette forholdet har holdt seg relativt stabilt. Samtidig er det relativt få, rundt en av ti, som mener de blir behandlet urettferdig eller upartisk, og som rapporterer at arbeidsresultatene deres ikke blir verdsatt.

Kvinner mindre selvbestemmelse

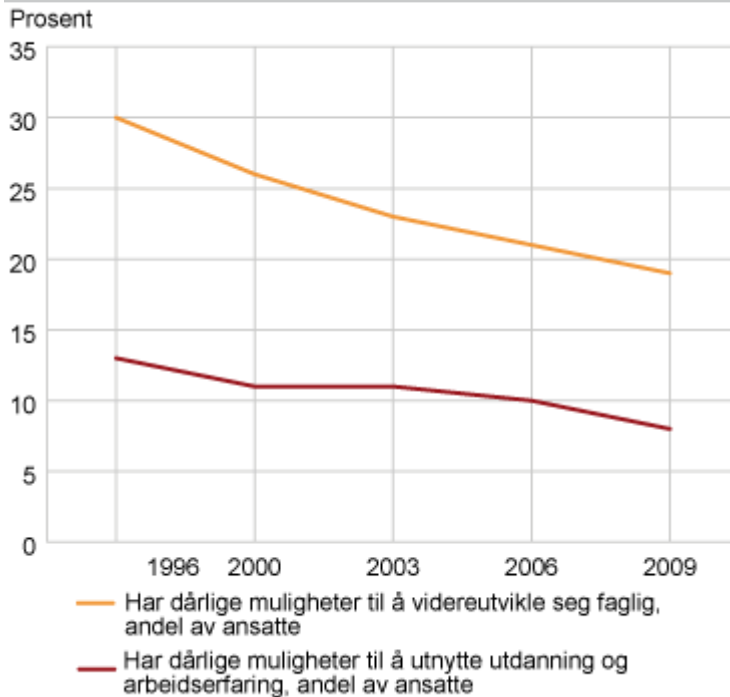
En av tre sysselsatte bestemmer i høy grad hvilke arbeidsoppgaver de skal få, mens to av tre bestemmer i høy grad hvordan de selv skal utføre arbeidet. Vi finner ingen endringer fra 2006, men noe økning i forhold til målepunktene fra 2000 og 2003. Nær åtte av ti kan selv bestemme når de vil ta pauser, mens i overkant av halvparten av alle sysselsatte kan selv bestemme eget arbeidstempo. Et generelt trekk vi ser igjen år etter år, er at kvinner har mindre grad av selvbestemmelse over eget arbeid enn det menn har og at selvbestemmelsen øker med alder.

Jobbtrygghet. 1989-2009. Prosent

Kilde: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsene 1996-2009.

Utviklingsmuligheter. Ansatte. 1996-2009. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene 1996-2009.

I tillegg viser tallene våre at kvinner er overrepresentert i yrker som krever kunde- og klientkontakt. Seks av ti sysselsatte har ansikt-til-ansikt-kontakt halvparten av arbeidsdagen eller mer, det samme som i 2006. Åtte av ti sysselsatte kvinner har det. Nær to av ti sysselsatte må i høy grad forholde seg til sterke følelser hos kunder/klienter, omtrent det samme som i 2006. Nær tre av ti kvinner må dette.

11.0 Vedlegg 2

Table 1

Baseline mean frequencies and percentages of sociodemographic characteristics by gender.

Descriptor variable	Sample percentage	Women percentage	Men percentage	
Ethnicity				
Caucasian	58.4	57.7	58.8	
African American	34.0	34.5	33.8	
Hispanic/Latino	3.5	2.4	4.0	
Other	4.2	5.5	3.5	
Marital status				
Never married	49.0	48.8	49.2	
Divorced, widowed, or separated	46.2	44.7	46.8	
Married	4.8	6.5	4.0	
Employment status a				
Full-time	69.3	60.6	73.5	**
Part-time	13.9	17.8	11.9	**
Unemployed	11.6	17.4	8.8	**
Retired/disabled	3.8	2.1	4.6	
Psychological status b				
History of psych meds	43.0	55.0	37.1	**
Attempted suicide	30.1	42.5	24.0	**
History of physical abuse	46.1	65.1	20.7	**
History of sexual abuse	35.3	72.4	33.3	**
1 or more inpatient treatments	40.1	44.9	37.8	
1 or more outpatient treatments	40.0	45.3	37.6	
Legal status				
On probation/parole c	30.3	32.3	29.3	
Awaiting charges, trial, sentencing c	9.0	10.6	8.3	
OH entry prompted by legal system c	13.7	14.1	13.4	
Descriptor variable				